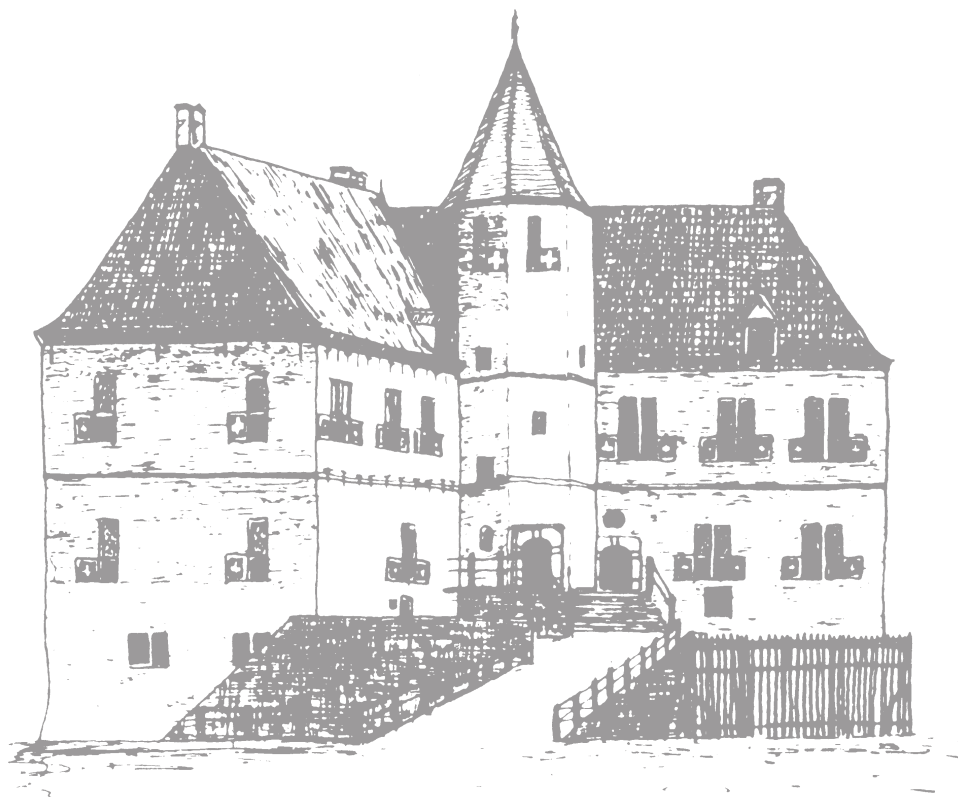

VORDENSE KRONYCK

42^e jaargang
no. 1, juni 2023

COLOFON

Vordense Kronyck is het verenigingsblad van de Oudheidkundige Vereniging Oud Vorden. Het stimuleren van de belangstelling voor en verbetering van het inzicht in de geschiedenis van de vroegere gemeente Vorden behoren tot de taken die de vereniging zich ten doel heeft gesteld. Het bevat bijdrages van personen die onderzoek hebben gedaan naar diverse aspecten van de lokale geschiedenis en vervolgens hun bevindingen op schrift hebben gesteld. Daarnaast streeft zij ernaar om zaken van cultuurhistorisch belang, zoals historische bouwwerken, folkloristische gebruiken en het lokale dialect van het Nedersaksisch te behouden.

Vordense Kronyck verschijnt tweemaal per jaar en het bevat zo mogelijk ook artikelen die geschreven zijn in de lokale variant van het Nedersaksisch. Concept-artikelen kunnen worden aangeleverd door zowel leden als niet-leden. De redactie van Vordense Kronyck beslist na overleg met auteur(s) over plaatsing, c.q. eventuele aanpassingen. Artikelen, of gedeelten daarvan, mogen worden overgenomen onder bronvermelding en met schriftelijke toestemming van de Oudheidkundige Vereniging Oud Vorden.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap staat open voor een ieder die belangstelling heeft voor of zich op enigerlei wijze verbonden voelt met Vorden en haar geschiedenis. Het lidmaatschapsgeld per jaar bedraagt bij een dubbel lidmaatschap € 32,-, voor een enkel lidmaatschap is dat € 25,-. De vereniging is opgericht op 30 maart 1981. De vereniging is ANBI-gecertificeerd.

Oplage

425 exemplaren

ISSN-nummer

1383-049X

Bankrelatie

Rabobank, rekeningnummer/IBAN:
NL74 RABO 0366406523,
t.n.v. Oudheidkundige Vereniging Oud Vorden

Bestuur

Voorzitter

F.M. van Setten
T: 06 – 21 52 81 10
E: fmvansetten@gmail.com

Secretaris

mw. A. Menkveld-Wullink
Dorpsstraat 2, 7251 BB Vorden
T: 0575 – 55 33 70
E: info@oudvorden.nl

Penningmeester

G. Vlogman
T: 0575 – 55 25 42
E: gerritvlogman@gmail.com

Leden

mw. B. Versteeg-Tijhuis
T: 06-50 74 62 87
E: boukje.tijhuis@gmail.com

J.G.M. Berentsen

T: 0575 – 55 33 68
E: jgberentsen@gmail.com

J.A. Besselink

T: 06-51447442
E: jabesselink@kpnplanet.nl

J.M. Ilbrink

T: 0575 – 55 26 66
E: rinus.ilbrink@gmail.com

Redactie Vordense Kronyck

J.M. Ilbrink
T: 0575 – 55 26 66
E: rinus.ilbrink@gmail.com
E.H. Vrieler
T: 0575- 55 43 09
E: b.vrieler@gmail.com

Ledenadministratie

J.G.M. Berentsen
T: 0575 – 55 33 68
E: jgberentsen@gmail.com

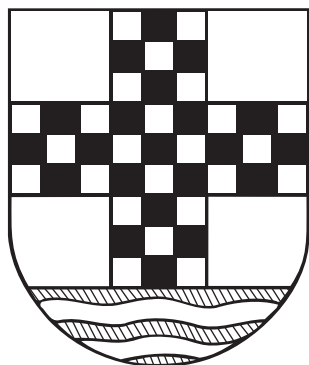
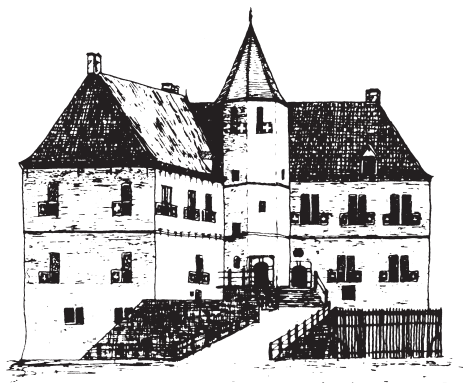
Kvk-dossiernummer

40103440

Website

www.oudvorden.nl

OULDHEIDKUNDIGE VERENIGING OUD VORDEN

VORDENSE
KRONYCK

42^e jaargang
no. 1
juni 2023

INHOUDSOPGAVE

Van de voorzitter	Frank van Setten	3
Van de redactie	Rinus Ilbrink, Bert Vrieler	3
Verenigingsnieuws		
• Notulen jaarvergadering maart 2022	Anja Menkveld	4
• Jaarverslag 2022-2023	Anja Menkveld	4
Getraumatiseerd terug uit Duitsland	Robert Ellenkamp	7
Meester Gerrit Prop, een creatieve Onderwijsvernieuwer	Carol Jan Klok	12
Bie de Geal-zwatten	Wim Jansen	17
Het rijke leven van Margrietha Johanna Garmel	Arno Overmars	26
Huizen als kastelen: Kamphuizen	Gerda Rossel	37
De krogenputte	Wim Regelink	40
Stoppertjes/opvullingen uit “Kotte riemkes” en “Een ander Riempken” van Erik Knoef		
Foto's uit archief		

Frank van Setten

Nu de gevolgen van corona het land uit lijken te zijn, konden we weer op onze bekende manier aan de slag met onze activiteiten. We hebben in de lezingen winter en voorjaar 2023 weer interessante zaken bij de kop gehad, die ook veel belangstelling getrokken hebben. Om te beginnen gaf het verhaal over het ontstaan van het Hertogdom Gelre van Rene Arendsen veel nieuwe feiten aan het licht over de roemrijke geschiedenis van onze regio. Het leven en werk van de bekende Vordense onderwijzer Krebbers is toegelicht, waarbij vooral ook zijn gedichten en boeken aan bod kwamen. We hebben een rit met de stoomtram van Hengelo via Vorden naar Zutphen mee kunnen maken en als laatste lezing is weer eens duidelijk gemaakt hoe belangrijk taal en streektaal –in ons geval het Nedersaksisch– voor ons allen is. Als Oud Vorden ondersteunen we het behoud van de streektaal waar we kunnen. Echt gevoel en ontboezemingen komen in de streektaal het best tot zijn recht. In enkele gedichten, die in de streektaal gepresenteerd werden kwam dit ook goed naar voren. Nieuw was ook de fototentoonstelling over het Vor-

VAN DE VOORZITTER

dense verenigingsleven, die vanaf 9 tot en met 30 mei in het Old Vorden Huus te bekijken was en behoorlijk bezocht werd. Spectaculair was de Dorpsquiz waar we met veel plezier en inzet aan deelnamen, helaas zonder prijs! Ten slotte was ook de voorjaarsexcursie naar Erve Kots en 't Schrieverspad in Miste een succes. Kon u niet mee, dan is het zeker de moeite waard om daar een bezoek te brengen, of bekijk de grote serie foto's op de website in de **FOTOGALERIJ**. Dat onze vereniging leeft mag blijken uit het steeds groeiende ledental. Inmiddels zitten we al op de 525 leden! Uiteraard stimuleert ons dit als bestuur om Oud Vorden interessant te houden voor dat grote aantal leden. Voor het najaar zijn weer mooie lezingen gepland en. Verder wil ik u er graag op wijzen dat tijdens elke lezingavond voortaan ook boeken te koop aangeboden worden, die wij dubbel in onze collectie te hebben. Graag wens ik u veel leesplezier met deze nieuwe Kronyck en een mooie -niet al te hete- zomer. We zien u dan graag weer in het najaar op de lezingen en Open Monumentendagen terug!

Rinus Ilbrink Bert Vrieler

Al vele jaren lang verschijnt de Vordense Kronyck in juni en december. Inmiddels zijn we aangeland bij het eerste nummer van de 42^e jaargang! Voor dit 83^e nummer kregen we weer heel wat interessante artikelen aangeleverd. Zoveel zelfs dat er enkele moeten wachten tot het decembernummer. Fijn dat de redactie zo goed

VAN DE REDACTIE

bedacht wordt! We menen dat we opnieuw een aantal interessante artikelen voor u hebben opgenomen, ook enkele in de voor veel van ons vertrouwde 'Nedersaksische taal', in de Vordense variant daarvan. We hopen dat u als lezer menig uurtje plezierig met deze Vordense Kronyck zult doorbrengen!

Notulist
Anja Menkveld

NOTULEN JAARVERGADERING 24 MAART 2022

Opening

Voorzitter Frank van Setten opent de vergadering en heet iedereen welkom.

Notulen digitale jaarvergadering 2021: Anja Menkveld leest ze voor. Ze worden goedgekeurd.

Jaarverslag 2021-2022

Anja leest het jaarverslag voor. Er wordt een moment van stilte in acht genomen voor de overleden leden.

Financieel Jaarverslag

Onze penningmeester Gerrit Vlogman geeft een toelichting op het jaarverslag en de begroting. Op dinsdagmiddag 29 maart is er in het OVH gelegenheid om hierover uitleg te krijgen. De contributie wordt niet verhoogd en blijft dus € 25 voor een enkellidmaatschap en € 32 voor een dubbellidmaatschap.

Verslag kascommissie

Hierna doet Harry Kortstee mede namens Fons Huurneman (wegens corona afwezig) verslag van de kascommissie. Alles ziet er goed uit, daarom stelt Harry voor het bestuur te dechargeren voor het gevoerde beleid. Fons stopt als kascommissielid. Hij wordt bedankt met een applaus. Ab Hartelman neemt zijn plaats in. Harry en Ab zullen volgend jaar (maart 2023) de kas controleren.

Bestuursverkiezing

Anja Menkveld en Rob van Overbeeke zijn aftredend en herkiesbaar. Ze worden herbenoemd door de leden met een applaus.

Everdien Steeman is aftredend en niet herkiesbaar. Ze kan wegens ziekte niet aanwezig zijn. Middels een applaus wordt ze bedankt voor haar werkzaamheden binnen het bestuur. Ze gaat door met haar functie in de archiefcommissie. In het bestuur wordt ze opgevolgd door Boukje Tijhuis. Met een applaus wordt Boukje welkom geheten in het bestuur.

Uitreiking oorkonde voor het erelidmaatschap aan de heer Wim Ruiterkamp

Helaas kan deze uitreiking wederom niet doorgaan, want Wim heeft momenteel corona. De uitreiking vindt nu plaats op de ledenavond van 14 april.

500e lid Vereniging Oud Vorden

De heer Wim Gudde is het 500e lid van Oud Vorden en krijgt hiervoor een fles Vordens Roem aangeboden.

Rondvraag. Hiervan wordt geen gebruik gemaakt.

Sluiting

Frank van Setten bedankt iedereen voor de komst en sluit de vergadering.

Gelukkig waren er vanaf april vorig jaar geen beperkingen meer wat betreft corona en konden alle activiteiten georganiseerd door Oud Vorden doorgang vinden. Hiervan volgt nu een opsomming:

Op **14 april 2022** hield Annegreet van Bergen een presentatie over haar boek: *Het goede leven*. Met authentiek materiaal liet zij ons zien hoe het leven er 50 jaar geleden uitzag.

Op **8 juli 2022** is er op initiatief van Oud Vorden in samenwerking met de gemeente Bronckhorst en het Nederlands Israëliësch Kerkgenootschap op de kleine Joodse begraafplaats aan de Wildenborchseweg een informatiebord onthuld door de nabestaanden van de families Philips en Windmuller en door burgemeester Marianne Besselink.

Tijdens de Open Monumentendagen bezochten 224 belangstellenden de expositie bij de theetuin van de Veldwijk. Oud Vorden verzorgde hier een expositie over Den Bramel en het Enzerinck.

Op **13 september 2022** verzorgde Astrid Schutte de ledenavond. Ze vertelde over haar boek: *De laatste heer*. In deze roman worden de levens beschreven van haar vader, zoon van een pachtboer uit Baak en van Werner Helmich, de laatste kasteelheer van Huize Baak

Rabo Support Actie 2022: Bij deze actie heeft Oud Vorden weer samen-

gewerkt met Theater Onder de Molen en de Harmonie. Het leverde de vereniging € 574 op.

Op **6 oktober 2022** hield Hein Pieper, dijkgraaf van Waterschap Rijn en IJssel een boeiende presentatie over waterbeheer in onze regio bij een veranderend klimaat. Ook benoemde hij onze eigen rol hierin.

Op **5 november 2022** vond de na-jaarsexkursie plaats. We gingen met 50 leden met de trein naar Winterswijk, waar we het Openbaar Vervoer Museum Transit Oost en het Mondriaanhuis bezochten. Een zeer geslaagde excursie!

Op **21 november 2022** verzorgden Wim Ruiterkamp en Arend Heide- man een mooie presentatie over Meester Krebbers. Deze man was 40 jaar onderwijzer aan de openbare school in Vorden, schreef ook kinderboeken en woonde tot aan zijn dood in Het Wapen van Vorden (nu de Herberg).

Op **24 november 2022** was er voor de bestuursleden een bijeenkomst met de bestuursleden van de historische verenigingen van Hengelo, Steenderen en Zelhem. Een zinvolle avond.

Op **17 januari 2023** verzorgde de fotocommissie de **Niejaorsvesite**. Rinus Ilbrink liet ons mooie afbeeldingen zien van Linde en de Kranenburg. Na de pauze was er een weer een leuke quiz.

Op **9 februari 2023** vertelde René Arendsen, bekend als een van de Ridders van Gelre, zeer enthousiast over het eens zo succesvolle Hertogdom Gelre. Er waren maar liefst 140 belangstellenden.

Vanavond, **23 maart 2023** is de **jaarvergadering** met aansluitend een presentatie over de stoomtram in Vorden door onze voorzitter Frank van Setten.

De **diverse commissies** blijven zeer actief. **De Kronyck**, ons verenigingsblad is uitgegeven in juni en in december. Ook verschijnen er regelmatig nieuwsbrieven. In de Kronyck van december 2022 is een verslag te vinden van elke commissie.

Het Old Vorden Huus is elke dinsdagmiddag geopend voor belangstellenden. Dit seizoen werden er op 6 woensdagen interessante en leerzame Middagprätjes gehouden door de diverse commissies. Gemiddeld waren er 30 mensen aanwezig. Voor herhaling vatbaar dus.

Het ledental bedraagt momenteel: 520 leden. Onze vereniging heeft 4 ereleden: Fenny van Druten,

Wim Jansen, Hennie Rossel en Wim Ruiterkamp.

In het afgelopen verenigingsjaar zijn de volgende leden ons ontvallen:

Dhr. R. Brons

Dolderseweg 224A, Den Dolder

Mevr. C. Spiegelenberg

Oude Zutphenseweg 5, Vorden

Mevr. Reezigt-Karsten

Dr. Lulofsweg 2a, Vorden

Mevr. M.M.A.A. Teubner-Sauter

De Decanije 24, Vorden

Dhr. M.H. de Greef

Leestenseweg 17, Vierakker

Dhr. H. Sueters

Ruurloseweg 91, Vorden

Mevr. L. Gille-Vink

Smidsstraat 52, Vorden

Mevr. A.J.J. Koop-Sessink

De Delle 91, Vorden

Dhr. J.W. Albers

Mauvestraat 11, Arnhem

Robert Ellenkamp

Vordenaar Jan Baank keerde in september 1945 getraumatiseerd terug uit Duitsland. Hij sprak daar nooit over. Zijn kinderen probeerden dertig jaar na zijn dood te achterhalen wat hun vader had meegemaakt.

Fig. 1: Jan Baank.

Jan Willem Baank werd op 5 augustus 1917 als een buitenechtelijk kind geboren in buurtschap Veldwijk. Hij groeide niet bij zijn eigen moeder op, maar bij Anne en Bertus Kreunen aan de Nieuwstad. Zijn moeder kon geen kind grootbrengen, waarschijnlijk omdat ze veel moest werken. Zij is later nog twee keer gehuwd zonder

GETRAUMATISEERD TERUG UIT DUITSLAND

meer kinderen te krijgen. Jan bleef bij de familie Kreunen wonen.

Zijn schooltijd bracht Jan door op de christelijke lagere school Het Hoge. Na het afronden kwam hij eerst in dienst bij kruidenier Van Tongeren aan de Dorpsstraat en later bij slager Kieskamp aan de Nieuwstad.

Fig. 2: Jan poseert in werkkleding als slagersknecht.

Oggepakt

Tijdens de oorlogsjaren kreeg Jan verkering met Grietje Hendriksen uit Zuidveen, een buurtschap van de gemeente Steenwijk. Ze leerden elkaar kennen via de familie van Jan Barink, de latere fietsenmaker aan de Nieuw-

stad. De Barinks waren hun burens. Grietje werkte toen bij een bloemist in Lochem.

Ergens in de eerste maanden van 1944 gaat het mis. Jan werd op de Wildenborchseweg ter hoogte van boerderij Hogevoonder (tegenwoordig Wildenborchseweg 34) opgepakt, toen hij op weg was naar Grietje in Lochem. Volgens Grietje zou hij verdraden zijn door een NSB'er. De exacte reden voor het oppakken, is bij de kinderen niet bekend. Aanleiding daarvoor was er genoeg. Jan was al eerder opgeroepen door de Duitsers voor de *Arbeitseinsatz*, maar onttrok zich daaraan. Ook verklaarde Grietje eens aan de kinderen, dat hun vader zich inzette voor het distribueren van vlees en ander voedsel aan onderduikers. Gezien zijn slagersberoep was dat aannemelijk.

Kamp Amersfoort

De Duitsers brachten Jan naar *Polizeiliches Durchgangslager* Amersfoort, in de volksmond beter bekend als Kamp Amersfoort. Uit het archief van Kamp Amersfoort blijkt niet wanneer Jan er binnen wordt gebracht en ook niet om welke reden. De Werkgroep Documentatie van het kamp vermoedt vanwege het onttrekken aan de *Arbeitseinsatz*. Bij binnenkomst in Kamp Amersfoort moest Jan zijn persoonlijke bezittingen inleveren en kreeg in plaats daarvan de geëigende kampkleding met het daarbij behorende kampnummer en klompen. Het kampnummer van Jan was 8837. Vanaf dat moment was hij dus niet langer meer Jan Willem Baank, maar *Häftling* (gevangene) nummer 8837. Wat Jan precies in het kamp moest doen en wat hij daar meemaakte is niet bekend. Hij sprak daar nooit

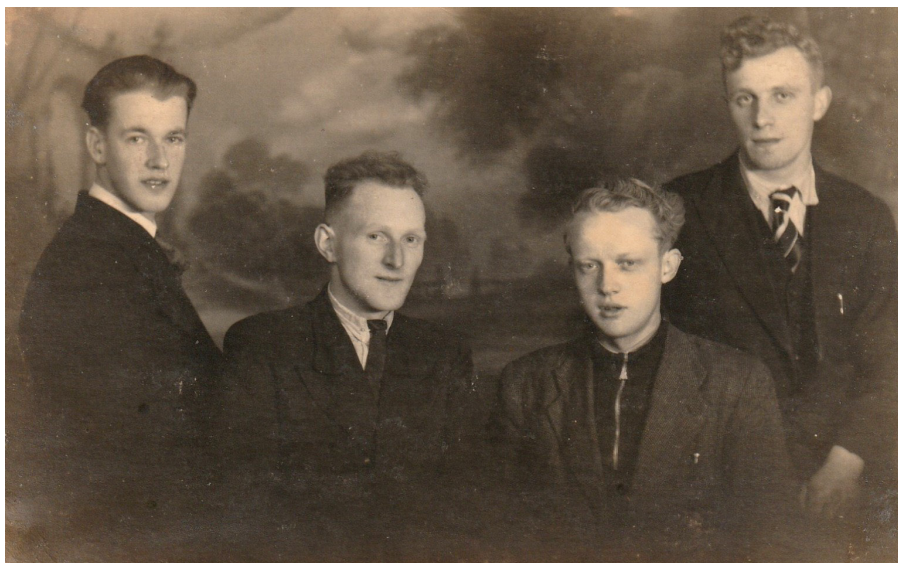

Fig. 3: De vriendengroep van Jan met van links naar rechts: AP Bruggeman ,?????, Gerrit Weulen Kranenbarg, Jan Willem Baank.

over met zijn gezin en ook uit de beschikbare documentatie is niet te achterhalen wat er met Jan is gebeurd. Wel is bekend dat iedere gevangene tewerk werd gesteld. Gevangenen werden ingedeeld in diverse arbeidskommandos. Dit kon in het Bos Kommando zijn, waar de gevangenen bomen moesten rooien ten behoeve van het Kleinholz

marcheer Kommando. De gevangenen liepen dan uren lang over de appelplaats rondjes.

Vliegveld Rheine Hopsten

Lang verbleef Jan niet in Amersfoort, zo blijkt uit zijn transportkaart. Hij werd op 20 april 1944 op transport gesteld naar het Duitse Rheine, circa 70 kilometer van Enschede. Vanaf

Fig. 4: Vriendengroep van Jan met van links naar rechts: Henk van Heerde van de Molenweg, Gerrit Weulen Kranenbarg, Jan Willem Baank en Jan Barink.

Kommando, of hij werd ingedeeld bij het Strovleucht Kommando of het Aardappelschil Kommando, maar het kon ook in één van de vele andere kommandos zijn. Niets doen was er hoe dan ook niet bij, want dan kwam je terecht in het zogenaamde

¹ Tenzij anders vermeld komt alle informatie van de kinderen van Jan Baank.

² Correspondentie Gerrit Baank met Werkgroep Documentatie van Kamp Amersfoort, juli 2021.

P.D.L. AMERSFOORT
 Gev. no. 8837..

Gesl.naam BAANK

Voornamen Johan

Geboren op 5-8-1917

Adres: Vorden, Nieuwstr. A. 323

Trp. datum: 20-4-1944

Naar A.A. Rheine Westfalen
Dusseldorf

Fliegerhorst - Hopsten
 Naar kamp of firma: GAA Dusseldorf AA
Dusseldorf

Andere bijzonderheden:

Fig. 5: Transportkaart van Kamp Amersfoort.

het treinstation werd hij samen met de andere gevangenen overgebracht naar 'fliegerhorst Hopsten' ook bekend onder de naam vliegveld Rheine Hopsten. Dat Jan daar daadwerkelijk verbleef blijkt uit de namenlijst op het International Tracing Service-formulier van het *Amtsbezirk Ibbenbüren*. Iedere Duitse gemeente moest na de oorlog van de geallieerden een lijst opstellen van alle buitenlanders die er tijdens de oorlog woonachtig waren geweest. Jan werd daarop met geboortedatum en beroep vermeld.

De gevangenen werden op het vliegveld tewerkgesteld. Een van hun taken was het vullen van bomkraters veroorzaakt door geallieerde bombardementen. Deze bombardementen namen toe³ naar het einde van de oorlog, maar door de sterke luchtafweer en de snelle reparaties bleef

het vliegveld tot aan het einde van de oorlog operationeel. Hoe lang Jan daar verbleef is niet bekend.

Zowel over Kamp Amersfoort als over Rheine Hopsten sprak Jan na de oorlog nooit in het gezin. Het was voor hem wel een traumatische ervaring. Volgens Grietje heeft Jan daar zware lijfstraffen doorstaan. Jan had striemen op de rug van zweepselgen, waardoor hij altijd een hemd droeg. Verder was hij met een knuppel op zijn voetzolen geslagen, waar hij 'jubeltenen' aan over hield. De martelingen werkten ook psychisch door en daar hield hij de rest van zijn leven last van.

Verzeichnis der in der Zeit zwischen dem 3. September 1939 und dem 8. Mai 1945 im Amtsbezirk Ibbenbüren wohnhaft gewesenen Ausländer Niederländische Staatsangehörigkeit bzw. Nationalität. **ITS 840**

Nr.	ZU- und Vorname	Beruf	Geburtsort	-tag	Begräbnis-stätte	Bemerkungen
1	Abrahams, Hendrik	Arbeiter	Vörs	2.23	16.2.23	
2	Agerberg, Gerardus	"	Millerval	"	15.9.20	
3	Althuises, Turk	Melker	Hyn	"	15.9.18	
4	v. Amelvoert, Peter	Techniker	Tilburg	6.	3.27	
5	Ambergen, Nikolaus	Angestellter	Schonebeck	6.	2.06	
6	Arndsen, Hendrikus	Kraftfahrer	Hengelo	12.	2.20	
7	Bank, Jan	Schlichter ?	"	"	5.8.17	
8	Barada, Albert	Arbeiter	Sneek	21.	5.15	
9	Bakker, Teunis	Heiser	Sliedrecht	"	1.4.12	
10	Bakker, Jacob	Arbeiter	Amsterdam	10.	12.24	
11	Bakker, Fimz	Berarb.	Renkum	10.	11.00	
12	Beenwaert, Antoniette	Hausgh.	Rotterdam	25.	1.27	
13	Beckand, Bernard	Arbeiter	Gravenhage	19.	5.09	
14	v.d. Beld, Evert	Arbeiter	Kampen	10.	5.06	
15	Bemeker, Bernard	Kraftf.	Enschede	19.	5.05	
16	v. Beckel, Willem	Zimmerer	Utrecht	16.	7.24	
17	Berghorst, Johannes	Arbeiter	Diepenveen	6.	6.20	
18	Berger, Reinert	Arbeiter ?	"	"	9.7.05	
19	Berensen, Ludolf	Amerischer	Enschede	5.	12.20	
20	Beukens, Gertrud	Beruf	Groningen	1.	4.24	
21	Beukers, Theodor	Oldenzaal	Arbeiter	12.	6.21	
22	Beukers, Hermann	Weber	Oldenzaal	1.	6.15	
23	Beukers, Marinus	Weber	Oldenzaal	26.	12.19	
24	Bewinger, Hendrik	Schreiber	Enschede	24.	5.21	
25	Beyers, Albertus	Buchhalter	Enschede	7.	4.23	
26	Beyers, Willy	Angestellter	Enschede	22.	10.24	
27	Beyer, Johann	Friser	Hengelo	7.	6.19	
28	Bies, Anne	Arbeiter	Emmen	30.	8.10	
29	Bijl, Hendrik	Arbeiter	Emmen	20.	3.04	
30	Bloek, Lambert	Friser	Almeloh	12.	4.22	
31	Bloodhuis, Gradus	Bergmann	Denekamp	3.	7.58	
32	Boez, Gerrit	Arbeiter	Enschede	16.	5.16	
33	Böhrermann, Ernst	Landarb.	"	"	3.2.10	
34	Böwers, Gottlieb	Arbeiter	Vanlo	4.	1.18	
35	Borkent, Wilhelm	Weber	Wierden	28.	11.22	
36	Bos, Bernd	Arbeiter	Enschede	26.	4.21	
37	Yess, Abel	Arbeiter	Oldenzaal	26.	3.23	
38	v.d. Bosch, Jan	Landarb.	Apeldoorn	10.	8.15	
39	Bos, Franz	Landarb.	Groningen	23.	2.22	
40	Brakel, Jacob	Arbeiter	Emmer	15.	9.16	
41	Breuser, Wilhelm	Arbeiter	Rotterdam	18.	9.20	
42	Rehler, Wilhelm	Arbeiter	Kampen	10.	8.14	
43	Briemann, Josef	Landarb.	Amsterdam	14.	3.27	
44	Broekhuis, Gerrit-Jan	Bäcker	Diepenveen	15.	4.18	
45	Broeve, Leander	Landarb.	Rotterdam	16.	4.22	
46	Broeve, Willem	Landarb.	Hilversum	19.	11.20	
48	Brons, Jakobus	Käser	Alkmaar	15.	9.29	
49	v.d. Brunt, Simon	Kraftf.	Geldrup	5.	1.14	
49	Brüggemann, Johann	Landarb.	Enschede	13.	6.20	
50	Brunkink, Marinus	Bäcker	Oldenzaal	8.	12.21	
51	Brunswend, Wicher	Landarb.	Borger	23.	1.20	
52	Buwalds, Hendrikus	Fischer	Utrecht	13.	7.22	
53	v. Ryelield, Johannes	Landarb.	"	"	10.5.27	
54	Byskerbosch, Hermann	Landarb.	Diepenveen	15.	4.12	
55	Bykert, Alaida	Ohneberuf	Enschede	5.	3.15	
55	Cosyus, Franziskus	Arbeiter	Arheim	22.	9.19	
56	Cuyppers, Peter	Schlosser	Echt	10.	11.19	

Fig. 6: Jan komt voor op de namenlijst van Nederlanders die tijdens de oorlogjaren in de gemeente Ibbenbüren woonachtig waren.

Grietje vertelde haar kinderen dat hun vader na de oorlog, als zij samen op straat liepen, vaak achterom keek. Jan voelde op die momenten een angst om opgepakt te worden.

Slager in Rees

Jan werd voor het einde van de oorlog overgeplaatst van Rheine naar Rees, vlak over de grens bij 's-Heerenberg. Hij werd daar tewerk gesteld bij een slager, waarschijnlijk vanwege zijn slagerskennis. Volgens Grietje waren deze mensen, ondanks dat deze gevangenen opvingen en te werk stelden, goed voor Jan en waren de leefomstandigheden een stuk beter. In Rees maakte Jan de bevrijding mee, of beter gezegd de bezetting van Duitsland door de geallieerden. Op 23 maart werd Rees flink gebombardeerd en daarna bevrijd. Wanneer Jan naar Nederland vertrok is niet bekend. Wel dat hij niet direct naar huis ging. Vanwege uitputting en oorlogsverwondingen verbleef Jan nog een tijd in het ziekenhuis in Winterswijk. Pas in september 1945 kwam Jan terug in Vorden. Wat die oorlogsverwondingen inhielden, en of dat samenhang met het bombardement op Rees, kregen de kinderen nooit te horen van hun vader of moeder.

Emoties

Na de oorlog trouwde Jan op 31 mei 1947 met Grietje Hendriksen in Steenwijk en kregen ze samen vier kinderen: Harrie, Gerrit, Tineke en Erik. Jan wisselde na de oorlog zijn slagersvak in voor die van spuitser bij leerlooierij Albers. Ze woonden bijna hun gehele huwelijk aan de Juliana-laan op nummer 32 in Vorden. Jan overleed op 5 augustus 1988 op

71-jarige leeftijd in Arnhem. De kinderen herinneren Jan als een zeer zorgzame en lieve vader, die nooit fysiek of verbaal geweld gebruikte. Een klap of tik kunnen ze zich niet herinneren. Bij het bekijken van films met geweld op televisie liep hij weg. De kinderen vermoeden dat dat met zijn oorlogsherinneringen samenhangt. Het leven stond bij Jan in het teken van goed zorgen voor zijn gezin, al had hij moeite met zijn emoties. Naar mate hij ouder werd, kon hij die moeilijker beheersen. Jans oorlogsverleden is voor de kinderen altijd een gesloten boek geweest. Zij vermoeden dat hun vader hen daar tegen heeft willen beschermen.

Tekst: Robert Ellenkamp

Beeld: Familie Baank, Garrit Weulen

Kranenburg, Werkgroep

Documentatie Kamp Amersfoort

³ Wikipedia. 4 augustus 2022, https://de.wikipedia.org/wiki/Fliegerhorst_Hopsten

Toekomst

De banane zei:

“Ik wil wel graag rechter worden

a’j mien de wille laot”

“Dat kump goed uut”, zie ’t ei,

Dan wod ik advokaot”

Carol Jan Klok

MEESTER GERRIT PROP een creatieve onderwijsvernieuwer

De uit Friesland afkomstige Gerrit Prop ontwikkelde zich als Vordens onderwijzer tot een belangrijke onderwijspionier in ons land. De door hem ontwikkelde *methode Prop* liet in de eerste helft van de vorige eeuw leerlingen van het lager en voortgezet onderwijs kennismaken met een geheel nieuwe wijze van lesgeven in de aardrijkskunde.

Gerrit Prop (1880-1980) werd op 2 november 1880 geboren als oudste van zes kinderen in het dorp Oldeberkoop in de Zuid-Oosthoek van Friesland. Zijn vader Kornelis Kornelis Prop volgde in zijn jonge jaren een opleiding tot onderwijzer maar zakte voor het mondeling examen. De reden daarvan was dat hij bij de examinerator niet goed uit zijn woorden kwam. Prop senior werd vervolgens *brievengaarder*, beheerder van het hulppostkantoor in Oldeberkoop. Later combineerde hij deze functie nog met het werk als klerk op het plaatselijke notariskantoor. Gerrits moeder Grietje Harmens Roders was een bakkersdochter uit het nabij gelegen Noordwolde. Grootvader Prop oefende het beroep van veldwachter uit in Oldeberkoop.

Al vroeg tekentalent

Gerrit Prop ontving lager onderwijs op de tweemanschool van Oldeberkoop van meester Lambert van der Meulen. In die tijd schoot een vriendje bij het pijl en boogschieten in Gerrits rechter oog dat daarna blind bleef. In de avonduren kreeg Gerrit bijles van het hoofd van de

school Albert Bezema. Deze was de eerste die een duidelijk tekentalent bij zijn leerling constateerde. Ook droeg Bezema zijn eigen belangstelling voor aardrijkskunde over op Gerrit en stimuleerde hij hem ook onderwijzer te worden.

Gevolg van dit laatste was dat hoofdmeester Bezema begin 1895 met Gerrit per trein naar Deventer reisde om deze daar toelatingsexamen te laten doen aan de Rijkswekeschool voor onderwijzers. Gerrit zakte voor het examen maar slaagde een jaar later als 15-jarige knaap alsnog. Aan de wekeschool in Deventer gaf de Drentse landbouwerszoon Roelof Schuiling les in aardrijkskunde. Deze liet over dat vak een aantal leerboeken en atlasen verschijnen. Schuiling was degene die bij Prop een definitieve interesse in de aardrijkskunde wist op te wekken.

Onderwijzer in de Achterhoek

Nadat Prop in 1900 zijn opleiding tot onderwijzer in Deventer had afgesloten, keerde hij eerst terug naar zijn geboortedorp in Friesland. Hij ging er werken als hulponderwijzer aan zijn vroegere lagere school. Het jaar daarop volgde zijn aanstelling tot onderwijzer in Eefde. Na twee jaar later de hoofdakte te hebben gehaald begon Prop in mei 1904 als *eerste onderwijzer* (plaatsvervangend hoofd) aan de dorpschool nabij de kerk in Vorden. Hij kwam daar in de kost bij de familie Brandenburg van het tegenover de school gelegen hotel-restaurant Het Wapen van Vorden, thans café-restaurant De Herberg. Zijn vrijgezelle collega-onderwijzer en schrijver Hendrik Jan Krebbers woonde daar permanent in een woon-studeerkamer direct grenzend aan de gelagkamer.

Krebbbers' zogenoemde *Meesterskamer* werd een belangrijke ontmoetingsplaats voor een aan het begin van de vorige eeuw ontstane Achterhoekse *schrijversbent* (literair gezelschap). Daar maakten naast Krebbers en anderen ook de bekende schrijvermeester Hendrik Willem Heuvel uit Borculo en de timmerman-streekhistoricus Hendrik Odink uit Eibergen deel vanuit. Odink huwde op latere leeftijd met Brandenburgs dochter Riek en Prop in het voorjaar van 1907 met haar zus Lena.

Nog voor zijn huwelijk met Lena Brandenburg, met wie hij de dochters Lenie en Grietje kreeg, was Prop al aangesteld als hoofd van de school in Haarlo bij Borculo. In 1911 kwam Henderina van der Meulen, dochter van Props vroegere onderwijzer in Oldeberkoop, als onderwijzeres in

Hotel 't Wapen van Vorden van de familie Brandenburg, begin twintigste eeuw. Afgebeelde kinderen onbekend.
Bron: Archief Vereniging Oud Vorden.

Meester-schrijver Krebbers (geheel links) met naast hem Gerrit Prop die dochter Grietje op schoot heeft. Gefotografeerd voor de achterzijde van hotel Brandenburg, ong. 1915. Op de bank zittend Props dochter Lenie met naast haar moeder Lena Prop-Brandenburg. Tweede van rechts is Riek Brandenburg, later getrouwd met de streekhistoricus Hendrik Odink. Bron: *Archief Vereniging Oud Vorden*.

dienst van de school. Ze was in de kost bij het gezin Prop. In 1912 volgde Props aanstelling als hoofd van de lagere school aan het Hof in Borculo. Hij kon daar meer verdienen dan in Haarlo en was aan het schoolbestuur voorgedragen door meester Heuvel, toen hoofd van een andere lagere school in Borculo. Heuvel en Prop kenden elkaar goed van hun beider contacten met meester Krebbers in Vorden.

Een nieuwe schoolkaart van Nederland

Als onderwijzer aan de school in Vorden was Prop nogal ontevreden

over de daar gebruikte schoolwandkaart van Nederland. Omdat hij goed kon tekenen maakte hij zelf een nieuwe kaart. Meester Krebbers vond die zo mooi dat hij Prop adviseerde om er mee naar uitgeverij Thieme in Zutphen te gaan. Krebbers kende de uitgeverij goed omdat deze door hem geschreven kinderboeken uitgaf. Bij Thieme zagen ze weinig brood in de uitgave van de nieuwe wandkaart van Prop. De uitgevers Wolters en Noordhoff in Groningen gaven al jaren de kaarten en atlassen van Pieter Roelof Bos uit en daar viel moeilijk mee te concurreren. Maar de Zutphense uitgeverij wilde het des-

ondanks in 1909 wel proberen met een eerste uitgave van Props nieuwe schoolkaart van Nederland.

Tegen de verwachting in werd de wandkaart al na korte tijd een groot succes. Als maker ervan werd Prop voor zijn werk beloond met 50 gulden (nu zo'n 600 euro). De aanschafprijs van de kaart (145x125 cm groot) bedroeg voor de scholen de toen aanzienlijke som van 28,50 gulden. De wandkaart beviel niet bij alle afnemers. In een brief aan Thieme beklagde het hoofd van de lagere school in het Groningse Westerlee zich over het feit dat de kaart slecht op de onderlaag was opgeplakt. Als een leerling met de aanwijstok erover heen ging, raakte ze gemakkelijk beschadigd.

Al snel volgden van Props hand bij Thieme ook schoolwandkaarten van de Nederlandse provincies, Europa en Nederlands-Indië, alsook een wereldkaart. Als voorbeeld van de ontwerpen gebruikte Prop een oud atlasje van zijn grootvader, de veldwachter van Oldeberkoop. Prop vervaardigde vervolgens een uitgebreide serie atlassen en leerboeken voor de aardrijkskunde. Aanvankelijk voor het openbaar lager, later ook voor het voortgezet en het katholieke onderwijs. Wat de atlassen betrof maakte hij naast de gangbare ook voor het eerst gebruik van zogenoemde *blinde kaarten*. Op deze stonden wel de dorpen en steden afgebeeld maar niet hun namen. Zo konden de leerlingen oefenen in het benoemen van de plaatsen. Ook stelde Prop vragenlijstjes op die de kinderen konden invullen om

op die wijze vraaggestuurd te leren. Het onderwijzend personeel kreeg instructieboekjes bij het lesgeven in de aardrijkskunde, ook een nieuwe uitvinding van Prop.

Uitsnede kaart Gelderland met De Graafschap.

Bron: G. Prop, *Atlas van Nederland, De West en Indonesië*, Thieme 1956.

Blinde kaart van De Graafschap.

Bron: G. Prop, *Atlas van Nederland, De West en Indonesië*, Thieme 1956.

Vanaf 1927 vervaardigde Prop ook een tweetal lesboekjes met alleen de meest essentiële canons van de vaderlandse geschiedenis. Aanspre-

kende illustraties en invuloefeningen maakten er deel vanuit. Van de onderwijzer werd een enthousiast, kleurrijk en inzichtgevend verhaal als begeleiding bij de inhoud van de boekjes verlangd. Het tot dan toe geldende monomaan in het geheugen stampen van jaartallen behoorde tot het verleden.

Bijna tien jaar eerder waren er al twee rekenboekjes van Prop verschenen met samen ongeveer 500 rekensommen. Per paragraaf werd van de leerling een berekening gevraagd van de oppervlakte of inhoud van een meetkundige figuur.

De methode Prop

Props aardrijkskundige atlanten, schoolplaten en leerboeken blonken uit in een heldere schrijfrant, duidelijkheid en aansprekend kleurgebruik. Landelijk werd al spoedig na invoering van de succesvol gebleken leeruitgaven gesproken over de *methode Prop*.

Thieme voorzag alle onderwijzers aan het lager onderwijs in ons land nog van een gratis boekje met een leidraad bij de door Prop toegepaste lesmethode voor de aardrijkskunde. Voor de leermiddelen ten behoeve van het rooms-katholieke onderwijs werkte Prop vanaf 1930 samen met Herman van Hoorn, onderwijzer aan de rooms-katholieke lagere school in Lochem. Prop bleef tot op hoge leeftijd de redactie over zijn onderwijsmiddelen voeren. In de latere jaren werd hij daarbij geassisteerd door Ber ter Beek, hoofd van de inmiddels naar Hendrik Willem Heuvel genoemde openbare school in Borculo.

Op 14 oktober 1944 ontstond er een verwoestende brand in het magazijn van de uitgeverij Thieme. Deze was het gevolg van bombardementen door de geallieerden op het nabij gelegen spoorwegemplacement van Zutphen. De gehele papiervoorraad en opslag van reeds geproduceerde onderwijsmiddelen gingen verloren. In verband met de naoorlogse papierschaarste kwam de productie pas jaren later weer moeizaam op gang. Tot 1978 verschenen nog heruitgaven van Props werk. Na tientallen jaren aan de top van het onderwijs in de aardrijkskunde in ons land te hebben gestaan werd de in Vorden geboren Prop-formule steeds meer verdrongen door nieuwere onderwijsmethoden.

De latere jaren in Lochem

Vanaf 1915 tot aan zijn pensioen in 1940 was Prop hoofd van een openbare lagere school in Lochem. Hij was een van de oprichters van het daar in 1936 geopende openluchttheater op de Paasberg. Voor dit theater schreef Prop in de loop van de jaren een viertal historische toneelstukken, waaronder *Vrouw Eleonora* en *Karel van Gelre*.

Na Props pensionering verscheen in 1958 bij uitgeverij De Tijdstroom in Lochem zijn standaardwerk *De historie van een kleine landstad. Lochem*. In 1963 volgde bij zijn Zutphense uitgever *De historie van het oude Gelre onder eigen vorsten - 1543*. Twee jaar later gaf De Tijdstroom *Historie van de Lochemse berg* uit. Props creativiteit uitte zich daarnaast ook in het maken van schilderijen en aquarellen.

Van het met zijn onderwijsmiddelen

verdiende geld liet Prop in 1935 een door de architect Gerrit Jan Postel ontworpen woonvilla bouwen aan de Barchemseweg 58 in Lochem. Meester Prop overleed op 30 april 1980 op 99-jarige leeftijd in het verpleeghuis van Delden. Uit eerbetoon aan de creatieve onderwijsvernieuwer was nog tijdens zijn leven een van de lagere scholen van Lochem naar hem vernoemd.

Bronnen

W.F. Kalkwiek, Groeien in de tijd, 1792-1992, Geschiedenis van het Zutphense familiebedrijf Thieme, 1992, Zutphen.
Dick Rozing, Gerrit Prop, De wereld in kaart gebracht, 2009, Zutphen.
Foto Meester Gerrit Prop, datum en foto-graaf onbekend. Bron: hglochem.nl

Wim Jansen

BIE DE GEAL-ZWATTEN, onze jeugd bij de Voetbalvereniging Vorden

Disse keer maor weer es een stuksken eschreven in onze onvolprezen en eeuwen olde Nedersaksische taal, oftewel in 't plat Achterhoeks.

Voetballen, daor ging et umme!

Toen wielle zukke blagen waren, ik praote van de jaoren vlak nao den oorlog, was ter in ons mooie darp Vorden nog maor weineg geleagen-

heid umme an sport in verenigingsverband te doene.

Tegeswoordeg is dat gaar gin punt meer; ie hebt de sportverenigingen veur 't uutkiezen, te kust en te keur en dat is prima, want sport is heel belangriek en veural veur jongeluu! Angeziens wielle in die dagen, buuten het verplichte naor schole gaon en het thuus helpen met allerhande karweitjes, de tied umme zeep hielpen met voetballen op ons onvolprezen EMPO-veldjen was dat ok geweldeg. Dat veldjen lei op een plaatse an den Enkweg waor at now an de zuudkante die woonhuuze staot en waarveur wielle ons trapveldjen met völle tegenzin mossen inleveren. Maor ja, gin alternatief was ter veurhanden, wielle konnen toch ok moeilek de veur Vorden zo broodneudege woningbouw tegen hollen, da's zelfs gaar niet in onze nog jeugdige köpkjes op ekommen! Hooewel, veur onzen leaftied waren wielle toen al beheurlek volwassen, al zeg

ik 't zelf, ha, ha, ha! Maor tegeswoordeg was daor vaste de neudege heisa over ontstaone met protestgroepen en spanduuke en zo. Wielle toen niet, veur zukke onzin hadde wielle gaar gin tied!

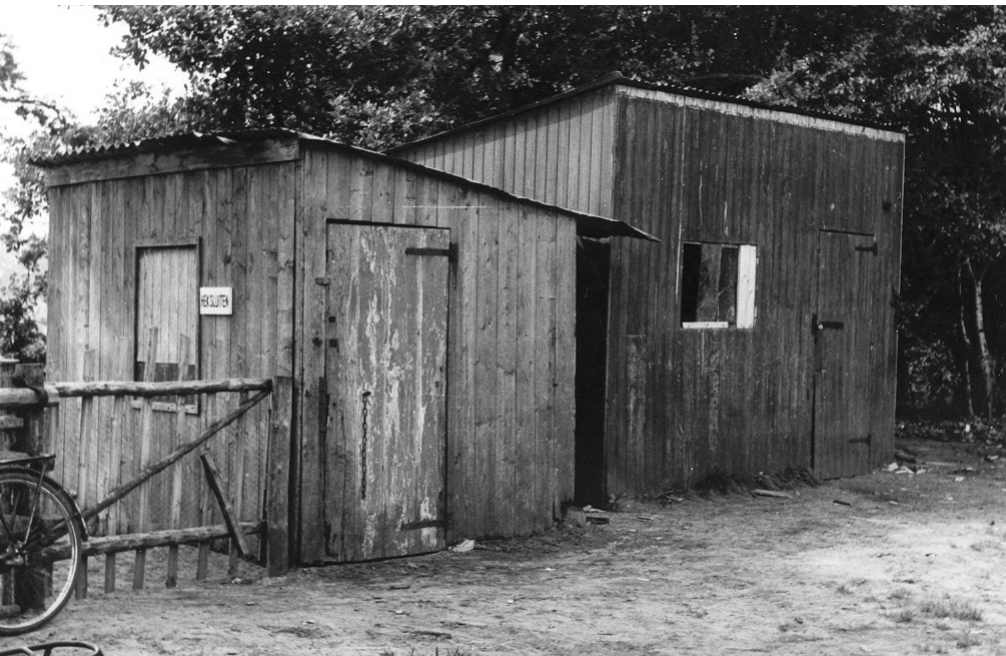
Afijn, de meest'n van ons maakt'n de stap toen naor de geal-zwatten, waor a'j vanaf oew twaalfde jaor terechte kunnen bie de, geleuf ik, D-junioren. Tegeswoordeg begint ze al völle jonger, met 7 jaor geleuf ik, bie de f-jes, maor dat was ter in onzen tied nog niet bie, andere tiejen, andere umstandeghejen!

Noe gaot ze overal met auto's naor toe, vaste eknupt in de veiligheids-gordels, wielle gingen naor alle uutwedstriejen met de.....fiets! Naor Pax in Hengel, Keijenborgse Boys, Baok, Steenderen, Reurle, Lochem

2 clubs, Laorne, Warnsveld en Zutphen, waor at toen al meerdere clubs, 6 geleuf ik, an de diverse competities met deien.

At zondags het eerste van Vorden een belangrieke thuuswedstrijd mos spöll'n dan ston bakker Voskamp van de Möllenweg in een hoek van het veld met een stapel kratten limonade, gazeuse heiten dat spul in die dagen. Dat werd ongekoeld verkocht en iedereen was al bliej dat ter überhaupt wat te drinken langs het veld te koop was.

Buuten veur dat schuurtjen stond ter een pompe waor a'j het slimste zand van de benen kunnen afspuulen, maor de meeste spöllers lieten dat zand eerst opdreugen, dan ko'j 't zo van de benen afveagen veurda'j de

Een holtten kleedkamer en een gammel kaartverkoophöksken waren ter bie de ingang van het terrein, voor elke spöllende club één.

bokse anschotten! Der was wieters namelijk geen wateransluiting op ons voetbalveld, alleneg die pompe! Op ons voetbalveld liep trouwens in de wekke ok gin vee, simpelweg ummedat ter toch niks te vretten viel, maor daor kom ik wieterop in dit stuksken nog effen op terugge. Dat in tegenstelling met enkele naoburige verenigingen waor a'j veur de wedstrijd eerst mossen helpen de koeien van het veld te drijven en het daor gespannen prikkeldraad veur de goals mossen vothalen. Geweldige slidings ko'j dan op zo'n veld maken in en deur de volop aanwezige koeieflassen. Onder anderen in Baok ging dat ter zoas hier beschreven an toe. Daor was toen zelfs helemaal gin kleedkamer op het veld te vinden.

Ummeklejen mos ie an de overkante van de straote bie café-boerderieje Seesink op de deale. Daor lag dan 's winters in de midden een groten berg knollen waor a'j de kleren op konnen leggen/gooien/smieten.

Ik hebbe daor zelfs nao de wedstrijd es een keer geholpen bie het ter wereld brengen van een kalf, umdat ter een koe an 't kalveren was. Eén van de weinige kalver die van de koe is af etrokken op voetbalschoenen, ducht mien! Nao die geslaagde bevaling was ter natuurlek volop bier, daor waren ze niet zo kinderachtig met in Baok! En...of dat kalf toen ok Willem(ientjen) enuumd is???????

In onzen tied kekken ze trouwens niet zo nauw naor al die biekomstegheden, a'j maor konnen voetball'n, daor ging het tenslotte umme! Enkele veurbeelden: In Barchem, daor zat een lichte bochte in het veld, en in Lochem, op den Kiezak, daor voet-

ballen wielle of tegen de bulte op..... of van de bulte af, dat hink natuurlek een betjen van de uutslag van den toss af.

Lochem had toen al twee voetbalclubs, ducht mien. K.D.C., die spöllen op De Kiezak, an de Barchemseweg en wieters was ter Blauw Wit, gleuf ik. In Zutphen waren der nog völle meer voetbalclubs, een Roomsens, een Christeleken, dan A.Z.C., Be Quick, Zutphense Boys, Zutphania, de Höven, dat bunt ze, gleuf ik. Of Warnsveldse Boys toen al beston, ik geleuve het wel.

Wieters ginge wielle toen ok al naor Pax in Hengel, dat was toen, tegen Vorden, de jaarlekse Derby waarop toen toch al gauw een paar duuzend man publiek afkwam, het gros op de fietse, vanzelfsprekkend! En natuurlek mossen wielle ok naor Keijenburgse Boys, uutklejen in de zaal van Café Winkelman en dan op de fietse terugge naor het voetbalveld.

Het wiedzte wa'k toen ooit efietst hebbe was naor Markelo, foi wat een ende was dat, wel 20 kilometer schat ik. Op de terugweg kregge wielle, buuls, alemaole honger at bast en wielle hebt toen in het Galgenoor knollen uut het land langs het zandpad etrokken, met ons zakmes af eschraapt, langs de boksepiepe schooneveagd en opegetten, zaleg smaken dat! Nee, toen beston ter nog gin Jan Patat in Lochem en trouwes, toen had ter gin mense ok maor een cent op zak, jao foi, oe olders zagen oe ankommen!

Kantines vol met bier, patat en chips, cafetaria's en meer van zukke fratsen, dat was toen nog niet an de orde, dat fenomeen beston toen nog gaar niet,

ducht mien!

De totale renovatie van onze spölvelden.

Vorden had veur onzen tied nog hun voetbalveld in Delden en wel umgeveer an de Lindeseweg, an een toen naamloos zandpad dat tussen de Lindeseweg en de Waarlerweg löp, ik zol zegg'n de Veldslagweg.

Later werden ze onderbrach op een veld an de Oude Zutphenseweg en gelegen naost het zwembad In De Dennen, een stuk grond dus op het

Grote Veld, waarvan de structuur zodaneg slecht was dat er, bie ok maor de geringste dreugte, helemoals niks meer op wol gruuien.

's Winters is dat veur een voetbalveld natuurlek een ideale situatie, want der staot dan ok nooit lange plassen van een fiksen reagenbuuje op het veld.

's Zommers echter loop ie met zo'n veld, bienao zonder grös, bie de bezukende clubs compleet veur gek en geet dat samen met de meest lachwekkende opmerkingen, vult ze zelf maor in a'j der wat bedenkt.

Het veld bij de Lindeseweg in Delden, nee, gin biljartlaken, zo a'j ziet!

Disse situatie dwong het bestuur van de club tot het nemen van drastische maatregelen, umme an disse toestanden veur altied een ende te maken, en.....met succes!

Umdat mien vader in die jaoren in het bestuur van disse club zat en daarin toen ok meerdere deelfuncties vervullen, zoas terreincommissaris, samen met 'boer' Jan Eggink uut Delden, heb ik disse 'slag tegen de dreugte' van tamelek kortbie met eemaakt.

In het kort ging et er zo an toe: Van het hele terrein wodden der de boavenste circa 50 centimeter grond verwijderd en met lorries en kruijwagens langs de hele buitengrens van het terrein weer neer ekieperd. Die slechte grond hef daar nog jaorenlange eleagen en dat tot vermaak van met name de kleinere kinder, want het was binnen de kortste keren veranderd in een ideaal fietscross-terrein!

Het hele middenterrein wier vervolgens weer opevuld met een dikke laag goeie grond en daornao vakkundeg weer inezaaid en bewerkt, totdat der een geweldeg stel velden (2) het endresultaat was. Hulde, toenmalege bestuurders en alle verdere belange-loze leden/helpers!

Vanaf die tied waren de voetbalvelden van Vorden niet langer het lachertjen in onzen Achterhoek!

Wie voetbalden der toen zoal in onze elftallen?

Dat kan nog wel es een lasteg te beantwoorden vraoge weazen, want ik gao der vaste een heel regiment missen/vergetten, is mien idee en dat is ok niet abnormaal nao meer dan 70 jaar, niet dan?

De besten uut onze lichtenen wordt vanzelfsprekend niet vergetten want die komt later wel weer boaven drieven in het eerste elftal, normaal toch? Uut onze hele lichteing was ter trouwes maor ene dee ter met kon en

scholders boven uut stok, de toenmaolegen Cruijff van Vorden, za'k maor zeggen en dat was Wim Buunk! Onder de rest waren der enkele goeie voetballertjes, maor an Wim Buunk tippen kon der in de verste verte gin ene!

Dan begin ik veur' t gemak maor met het opsommen van de namen met letter a en denk ik an Bennie Abbink, en ok ene met een z, Herman Zweve-rink, die was, geleuf ik, keeper. Dan ha'j de jonges van Bos uut Warken, Henk, Jopie en nog ene geleuf ik, maor mien geheugen vindt ter effen gin name bie, jammer! Meerderen uut één gezin waren ok de jonges van 'Boer Eggink' uut Delden, de jonges van Kappert op de Kranenberg en de jonges van Golstein en van Massen op de Hengelseweg. Wim en Bert Polman waren der en Wim Bielder-man, Wim Lammers, Joop Terink en Bennie Oosterink. Jaap Korenblik en Wim Huetink, niet te vergetten, Jan Uenk en onze 'Bomber' Johan Stapper, de latere vaste man op de rechtsbuutenplaatse in ons Vorden 2, den kon gave veurzetten geven en kon ok hard lopen, maar kon dan vaak niet tiedeg stoppen en dan mos ik um weer bevrijden uut 't zienet van de vijandeleke goal, waor at e dan vaste in zat! Ik twiefel der an of Wim en Rudie Eggink van Chris uit de Kerkstraote ok bie ons voetbalden, ik wet 't effen niet meer! Jan Wiekart, bedenk ik mien, was ter wel bie en Job Vlogman, onze keeper, die in een uutwedstrijd tegen Zutphania, bie völle reagen, zo vaste in de klei was ezogen dat het um onmeugelek was umme een hogen bal te vangen, he kwamp eenvoudeg niet lös van de aarde! En Ap Velhorst ok natuurlek en Freddie Schmitz en Jan Lindenschot,

de spil en heerser op het middenveld, in het in 1953 kampioen wordende A1 niet te vergetten, iets older as de meesten in ons elftal, dat toen, geleuf ik, B1 of A2 heitten en waar ik meestens op de spilpositie spöllen, Jan Lindenschot was mien grote veurbeeld! Ok was ter Drikus Groot Jebbink, de latere keeper van Vorden 1! En ok Adriaan Schuurman en Ap Nijenhuis.

Zo he'k ongemerkt toch zowat viefenderteg knapen bie mekare bedach, dat vöit dus helemaols niet tegen nao zovölle jaoren.... Later schotten mien nog een paar namen te binnen en die meugt vanzelf ok niet ontbreken in disse opsomming, dus heb ik

die maor effen 'an de vergetelheid ontrukt'. Het bunt Jan Eskes van de Hoeve en Jan Arfman van de Al-menseweg.

Dat het A-team van onze groep toen kampioen wodden, dat was vanzelf grote klasse en zörgen der automatische veur dat zielle promoveerden en wel naor de hoofdklasse, toen een hele ere veur onze toch kleine gemeenschap, dat is zeker.

Een groot probleem kwam der bie de hervatting van de competitie, want een deel van dat kampioensteam stromen toen deur naar het Vordense 1e elftal. Hun plaatsen wieren opevuld door ons overblijvers, de

Het kampioen geworden A-team, staand v.l.n.r: Jan Roosendaal, Jan Lindenschot, Wim Buunk, Gerard Dimmendaal, Jopie Bosch, Wim Bielderma, Wim Polman, Gerard Kervel en Henk Pardijs. Gehurkt Wim Huetink, Adriaan Schuurman, Bert Polman, Freddy Schmitz, Ben Abbink. Liggend Toon Golstein

wat jongere en vermoedelek ok wat minder begaafde talenten. Die mosse het toen gaon opnemmen tegen die hoofdklassers, met beheurlek grote gevolgen veur dat verjongde team, want zielle kregen wedstried nao wedstried klappen as haver van hun tegenstanders, ie zollen der gefustreerd van raken, hoewel dat woord toen nog gaar niet beston! Verliezen met een nulletjen of 6 was ons deel en ok heel gewoon en niet iederene kon daor noe helemaols zo goed met umme gaon en die lieten dan de oorne wat hangen. Gelukkeg degradeerden wielle an 't ende van 't seizoen weer naor een afdeling laeger en was het leed veurbie! Toen wonnen wielle ok weer es wat wedstrijden en wodden onze moraal weer wat op ekrikt en was iederene weer min of meer tevreane!

Op de leaf tied van 18 jaor geet iederene van junior automatisch over naor de seniorenstatus. In die groep had onze voetbalclub toen, schat ik, vier of vijf elftallen, die in de diverse competities met draeiden. Zo kwam iederene in een elftal terechte waor aj, volgens de elftalkeuzecommissie, in thuis heuren. Ok was ter vanzelfsprekkend wel aardeg wat verloop, deur verhuuzingen, werkzaamheden in andere plaatsen, dienstplicht en, neet te vergetten, verkering. Der waren völle deerns die het wel spannend of interessant vonnen dat eur vriendjen in een elftal van Vorden voetballen, veural dan in één van de hogere elftallen, dat gaf toch wel wat status, niet dan? Maor der waren ok deerns die dat gehange elk weekende langs de kalklijn

maor niks vonnen en liever de tied gebruuken umme te gaon fietsen of ja, vult zelf maor in.....

Afijn, wie dat in die tied hef met emaaft wet nog haorfien hoe of dat ging, daor hoef ik niet wieters over uut te wijden, wel dan?

Ik zelf kwam in Vorden 2 terechte en daor kon ik bes met leaven. Der waren leu die daor wat anders over dachen en dee zeien: Oew vader zit toch in de elftal keuzecommissie, dan kom ie toch zeker wel in het 1e elftal? Maor zo werken dat bie ons niet, mien vader was wat betreft heel kort deur de bocht en von dat ik deur de keuzeheren pas in het 1e elftal kon worden opgesteld as ik met kop en scholders boven mien teamgenoten in het 2e elftal uut stok en.....dat was echt niet an de orde.

En toen kwam ok onvermiedelek de tied dat ik en alle anderen op eroepen wieren veur de militaire dienstplicht, toen een verplicht nummertjen veur alle gezonde knapen van 18 jaor. Daorveur mos ie eerst naor de keuring en die was in Hengelo(O) en iederene werd in ziene woonplaatse keurig en gratis met een bus op ehaald, A'j 'smiddages weer op huus an gingen, dan stoppen den bus onderweg altied bij café/zalen-centrum Roelofsen in Diepenheim en worden iederene in de gelegenheid esteld um een pilsjen of meer van iets dergeleks te nuttigen op de uutslag van ziene keuring, en dat liep altied uut op een dufteg zoepvestival. Bie ankomst van den bus later in oew woonplaatse vielen der dan ok geregeld jonges al kotsend naor buuten; der wazzen zelfs leu die veur

dit schouwspel speciaal naor de bus-halte bie de karke kwammen kieken hoevölle der noe weer 'uut de busse kwammen rollen.'

Ik wodden gelukkeg goed ekeurd en dan kom ie vanzelf wel an de beurte umme soldaot te worden, ze verget oe vaste niet! Met 'gelukkeg' bedoe-len ik dat ik blie wazze gin verborgen gebrekken te hebben, da 'k in dienst mosse was vaste niet mien eerste keuze, maor jao, ie hadden ok weineg te kiezen!

Jao, en dan gao'j, nao de oproep met oew vrie-vervoertjen in de trein zitten en in mien geval was de bestemming Amersfoort, mooi kort bie, toch?

Nao de inlieving onder de kriegstucht begint dan de opleiding en de eerste 3 wekken zit dan iederene 'geconsigneerd', wat beteikent da'j niet naor huus komt en...dus da'j ok niet met oew elftal met könt spöllen, jammer

maor zo geet dat!

In de restied van oew opleiding, mag ie in de weekends wel op huus an, maor as ie dan nao de diverse opleidingen bie een eenheid wordt in edeild, die völt onder de parate kriegsmacht, dan ging ie niet elke wekke, maor ens um de 14 dagen op huus an! Jammer dan, maor het leger beslist en dat hiel in da'j dus ok maor ens in de 14 dage met kunnen voetballen met oew clupjen. En deurumme he'k gluujend de pest in, want dat is de reden da 'k NIET op die foto stao die hieronder steet af edrukt. Daor baal ik nog steeds van, want dat zol dan tevens de negste foto wean waor at ik in de geal-zwatte clubkleuren was af ebeeld, jammer, jammer! Maor an alles kump een ende en dus ok an 21 maonden dienstplicht. Het gewone leaven wordt weer hervat en dat is veur iederene verschillend.

Vorden 2, (kampioen?) in 1957, v.l.n.r. staand: Karel Reuvekamp, Lammert Rouwenhorst, Henk Wuestenenk, Wim Eggink, Derk Janssen, Arie Berkelder, Jan Wiekart, Wim Steenman, Jopie Teerink, Wim Kuiper. Gehurkt: Karel Massen, Willy Massen, Ab Velhorst, Derk Besselink, Appie Nijenhuis.

In mien leaven was ter nogal wat veranderd waardeur ik steeds minder an trainen en voetballen toe kwam en dat was duudelek van invloed op mien voetbalcapaciteiten!

Deur mien liefhebberije in de muziek waren wielle met een man of vieve begonnen met een muziekbandjen en nao verloop van tied werden wielle steeds vaker evraagd umme te kommen optreden en dan veural op dans- of feestaovenden in het weekend, natuurlek! En ik kan oe wel vertellen dat, as ie op zaoterdagaovend tot verre nao twaalf uur in de weer ewes bunt in zonne rokeregen danszale en daorbie de nödege alcohol hebt verorberd, dan bun ie de daarop volgende zundagmargen umme tien uur neet al te okselfris um ok nog te voetballen, wat heit!

En as dan oewe grootste fan, oew vader, zich an de krietliene steet te ergeren an de prestaties van zien enige zönne en nao de wedstried tussen neus en lippen kump vraogen waorumme of ie een paar ballen niet onderschepten, die toch rakelings langs oe hen waren egaon en die ie gaar niet eziene hadden, jao, dan wordt et zeutjesan tied umme de keuze te maken: het één of het ander. En jao, dan wordt het toch dat andere, ummedat daar ok enorm völle plezier in zit en..... het ok nog een paar stuuver oplevert, toch ok niet onbelangriek in een jongesleaven, of wel dan?

Met toch een betjen een unheimlich gevuul heb ik toen de keuze emaaht um te stoppen met mien aktieve voetballerije.

De voetbalclub Vorden ister in ieder geval niet minder van eworden en hef zich stödigan uut ebreid tot een geweldegen vereniging met tegeswoordeg een accommodatie umme oe de vingers bie af te lekken.

Gaot veural zo wieter, bestuur en leden, ik bunne trots op oelle!

Een nij kleeedkamergebouw in 1955, wat een veuruutgang!

*Veel gegevens zijn door mij, met toestemming, gehaald uit het jubileumboek '75 jaar langs de kalklijn,' de foto's zijn afkomstig van de site van Oud Vorden, waarvoor dank!

Veurri-jkosten

Ik mos iemand hebb'n

um iets te repareren.

Toen ik heur'n wat

de veruri-jkosten waarn,

heb ik ezeg datte maor

àchter 't huus mos parkeren.

HET RIJKE LEVEN VAN MARGRIETHA JOHANNA GARMEL

Een reconstructie op basis van ruim 30 notariële aktes waarin deze opmerkelijke vrouw een rol speelde

Rond 1800 woonden er nauwelijks 2.000 mensen in Vorden. Ze leefden bijna allemaal van de landbouw, maar er waren natuurlijk ook enkele bakkers, molenaars, timmermannen, winkeliers, smeden, kleermakers, klompenmakers, schoenmakers en wevers. In het dorp zelf woonden maar 300 mensen. De meeste inwoners treffen we dan ook aan in de buurtschappen Delden, Veldwijk, Mossel of Linde, waar ze woonden in één van de huizen met de nummers 1 tot en met 317.

Familie Garmel

Op de Menkhorst, het huis met nummer 222 in Mossel (nu Schuttestraat 8), woonde de familie van Jan Garmel. Jan was op 16 mei 1785 in Vorden met de 38-jarige Hendrica Hoetink getrouwd, nadat zijn eerste vrouw, Margrieta Hietink, op 17 juni 1783 was overleden en hij met vier jonge kinderen achterbleef. Uit het huwelijk van Jan en Hendrica werd op 19 december 1787 een dochter geboren, die ze de namen Margrietha Johanna (roepnaam Griete) gaven. Zij is de hoofdpersoon van dit artikel. Op 30 december 1787 wordt Griete gedoopt. Drie jaar later, op 29 oktober 1790 krijgt Griete een zusje, Jenneken, dat echter al op 13 mei

1793 sterft. Griete was nog maar 16 jaar oud toen haar moeder overleed (11 april 1804) en haar vader voor de twee keer weduwnaar werd. Wanneer Griete 21 jaar is wordt ze, na plechtige belijdenis van het Christelijk geloof, op 30 maart 1809 tot lidmaat aangenomen in de kerk.

De familie Garmel was tamelijk welvarend. Dat blijkt bijvoorbeeld wanneer Jan Garmel, landbouwer, op de 21ste van de Grasmaand (april) van 1810 over gaat tot de verdeling van zijn eigendommen. De oudste zoon, Hendrik Jan, krijgt het grootste deel van de bezittingen toebedeeld, in ruil voor inwoning en verpleging van vader. Het gaat onder andere om de helft van de erve Wentink gelegen aan de Varsselersteeg in het buurtschap Varssel onder Hengelo (Gld.), de helft van een gedeelte van de Lindsen Tiend, de helft van de weide het Echtgoor onder Hengelo en een vierde deel van de kamp en weide de Muiterieje of Muiterkamp, gelegen in het buurtschap Mossel onder Vorden. Hendrik Jan moet hiervoor wel zijn broer Garrit en zijn zussen Maria, Johanna en Griete uitkopen. Voor welk bedrag is niet bekend. Daarnaast krijgen de broer en zussen van Hendrik Jan elk ook

wat onroerend goed. Griete ontvangt de helft van de weide de Lage Hekelaars (voorheen Erve Ploegmans-plaats), gelegen in Leesten onder Warnsveld.

Griete gaat in onroerend goed

Banken bestaan nog niet, dus Griete kan het geld dat ze als afkopsom ontvangt bij de verdeling van haar vaders bezittingen niet op een spaarrekening zetten. Ze werkt in Vorden als dienstmeid en neemt zich voor verstandig om te gaan met haar bezit. Op 12 februari 1812 verstrekt ze een hypothecaire lening aan Jan Klomphaar en zijn echtgenote Garretjen Nijenhuis, beiden uit Verwolde onder Laren. Met deze lening kon het echtpaar het plaatsje De Hondkeole in Verwolde kopen en met dat onderpand was Griete verzekerd van terugbetaling van de lening. Het plaatsje zal in 1816 weer zijn verkocht of Jan Klomphaar en Garretjen Nijenhuis hadden genoeg gespaard om de lening te kunnen aflossen. In elk geval heft Griete op 16 april 1816 de hypothecaire inschrijving ten laste van dit echtpaar op (royement).

Korte tijd later treffen we Griete opnieuw aan in de notariële akten, wanneer ze op 23 september 1815 op een publieke veiling een nieuw opgetimmerd huis met daarin twee woningen koopt van Andreas de Bons en zijn echtgenote Catharina Wilhelmina Theresia Craan, beiden uit Vorden. Het betreft het huis met nummer 5, gelegen aan de Dorpsstraat van Vorden, naast het huis van Johan Lucas Gallée. Overigens ging het alleen om het eigendom van

Het huis dat Griete in 1815 kocht stond tussen het huis van J.L. Gallée (nummer 4) en dat van A. de Bons (nummer 6, later bewoond door L.J. Wolters) en is tegenwoordig bekend als Dorpsstraat 30. Hier had Hidde van der Wal al voor 1900 zijn schildersbedrijf. In de periode 1925-1928 was de groente- en fruitzaak van Jan Derksen er gevestigd, waarna het pand in 1928 werd verkocht aan kapper Wiekart. Hij liet in 1929 de woning slopen en een nieuw pand bouwen. Nu is er de schoonheidssalon Marianne van Marianne van der Voort gevestigd.

het huis (recht van opstal) want de grond, waar het huis op stond, was eigendom van Arend van der Borch van kasteel Vorden. De vraagprijs

Dorpsstraat panden vd Wal en Nieuwe pand

van het huis was 1.300 gulden. Door Griete's vader Jan werd ingezet op 761 gulden, waarna de eerste veiling gesloten werd. Op 7 oktober 1815 vond de tweede veiling plaats en bood Griete een bedrag van 950 gulden. Mogelijk was dit een tactisch samenspel tussen vader en dochter, om het huis tegen een fors lagere prijs te kunnen krijgen. Pas nadat de grondeigenaar toestemming gaf, kon de koop door gaan. Als nieuwe eigenaresse moet Griete zich wel aan een aantal voorwaarden houden, zo blijkt uit de koopakte. De heg en het hekwerk, staande tussen haar huis en hof en dat van het huis en hof van Johan Lucas Gallée, behoort ieder voor de helft toe. Maar aan de andere kant van de hof, langs de hof en de schuur van het echtpaar de Bons-Craan, moet Griete een schutting plaatsen of een heg poten, door beide partijen voor de helft te bekostigen, die door ieder aan zijn eigen kant geknipt zal moeten worden. Griete gaat niet zelf in een van de beide woningen in het door haar aangeschafte huis wonen, maar ze verhuurt de beide woningen en verjaart daarmee wat extra inkomsten.

Dienstje in Brummen

In oktober 1815, bij de koop van het huis, stond Griete nog geregistreerd als dienstmeid in Vorden, maar in maart 1819 vinden we haar in het bevolkingsregister van Brummen. Ze werkt er dan als keukenmeid bij dokter Johannes Henricus Berns en woont in bij de familie op het rond 1920 afgebroken buitengoed op de hoek van de Dierenseweg (nu Arnhemsestraat) en de Korte Kerkstraat (nu Marten Putstraat). Eind 1825

vinden we Griete opnieuw terug in de notariële archieven. Ze gaat over tot scheiding en deling van de weide de Lage Hekkelaars in Leesten, die ze in gezamenlijk eigendom heeft met het echtpaar Willem Lense-link en Gerritjen Norde (weduwe van haar oudste broer Hendrik Jan Garmel). Griete krijgt het zuidelijke deel, groot 1 bunder en 17 roeden, en het echtpaar Lenselink-Norde krijgt een even groot noordelijk deel. Elk deel zal door een heg of een sloot worden afgescheiden. Een maand later brengt Griete opnieuw een bezoek aan de notaris. Ze kent hem goed antussen. Ditmaal laat ze een hypothecaire lening vastleggen die ze op 21 januari 1826 heeft verstrekt aan Hendrik Evers en zijn echtgenote Gardina de Herripon, beiden uit Spankeren. De hypotheek betreft de weide Het Raimslag te Doesburg, aan het Zwarte Schaar bij het zogenaamde Rosmulderij gelegen, groot ruim 4 bunder. We mogen er vanuit gaan dat Griete haar geld weer teruggekregen heeft, want de hypothecaire inschrijving ten laste van het echtpaar Evers-de Herripon wordt op 11 september 1830 door Griete opgeheven.

Hendrika Garretsen

En dan wordt het 1827. Uit het bevolkingsregister van Brummen blijkt dat Griete in mei 1827 haar werkzaamheden bij het gezin van dokter Berns beëindigt en terugkeert naar Vorden. Griete is inmiddels 39 jaar oud, maar nog niet gehuwd. Wat zich in haar privéleven afspeelde is niet bekend, maar ook hierover vinden we iets terug in de notariële akten. Griete is namelijk op enig mo-

ment Hendrika Garretsen tegen het lijf gelopen. Misschien wel in Bronkhorst, toen ze onderweg tussen Brummen en Vorden het pontje nam naar en van Brummen. Griete heeft tenslotte meer dan 8 jaar in Brummen gewoond en gewerkt en zal vele malen via Bronkhorst heen en weer naar haar ouderlijk huis (en naar de notaris!) in Vorden zijn gereisd. De route loopt via de Onderstraat in Bronkhorst, waar het huis stond waar Hendrika woonde.

Griete schrijft zich in mei 1827 in Vorden in als bewoner van het huis met nummer 4 (nu Dorpsstraat 34), naast het huis dat ze in 1815 kocht en dat sindsdien door haar wordt verhuurd. Eerder woonde Gerharda Helge op nummer 4, weduwe van Johan Lucas Gallée. Zij was winkelierster en vertrok in 1827 een paar jaar naar Raalte met haar tweede echtgenoot Willem Kreunen, die huisonderwijzer was. Tijdens haar afwezigheid nam Griete de winkel waar. Ook Hendrika Garretsen komt, aangeduid als 'meid', op dit adres wonen zo blijkt uit de bevolkingsadministratie.

Maar dan wordt Griete ziek. Ernstig waarschijnlijk, want het is aanleiding om op 11 juli 1829 door de notaris haar testament te laten opmaken. Hieruit blijkt de speciale band die bestond tussen Griete en Hendrika, al speelt dit allemaal in een tijd dat (formeel) van partners van hetzelfde geslacht nog geen sprake kon zijn. Griete, door de notaris aangeduid als winkelierster in Vorden, verkeert 'in een ziekelijken toestand', maar is 'haar verstand

en vermogens volkomen magtig'. Ze legateert aan haar wettelijke erfgenamen al haar kleding van wol en linnen, daaronder mede begrepen alle sieraden. Al haar meubilair en roerende goederen legateert ze aan Hendrika, buiten beroep bij haar inwonend. Dat geldt ook voor de voorraad en goederen die tot de winkel behoren. Hendrika moet in ruil daarvoor de kosten voor de begrafenis voor haar rekening nemen. Daarnaast krijgt Hendrika, gedurende de rest van haar leven, het vruchtgebruik van alle onroerende goederen, obligaties en effecten van Griete. Een heus en genereus gebaar van liefde!

Gelukkig loopt het allemaal met een sisser af. Griete herstelt en pakt de draad weer op. We vinden Griete en Hendrika namelijk op 19 januari 1832 weer terug in de notariële stukken, wanneer Karst Bennink uit

Hendrika Garretsen wordt op 28 juni 1792 in Bronkhorst geboren, als dochter van Gerrit Jan Garretsen en Elsen van Londen. De uit Hummelo afkomstige Gerrit Jan was smid in Bronkhorst en in 1787 getrouwd met Elsen, jongedochter afkomstig uit het geslacht Van Londen dat generaties lang de herberg en brouwerij in Bronkhorst bestierde die we nu kennen als 'De Gouden Leeuw'. Op 1 juli 1792 werd Hendrika gedoopt, blijkt uit het doopregister van de Gereformeerde kerk. Hendrika staat in het bevolkingsregister ingeschreven bij haar ouders in Bronkhorst. Ze wordt in 1827, ze is dan 35 jaar oud, uitgeschreven met de mededeling 'vertrokken naar Vorden.'

Brummen verklaart 700 gulden te hebben geleend van de beide dames uit Vorden. Zijn huis met achterhuis, hof en bouwland dient als onderpand voor de lening.

Griete koopt opnieuw een huis

Begin 1832 moeten Griete en Hendrika vertrekken uit het huis met nummer 4 omdat de eigenaresse, Gerharda Helge, weer naar Vorden terugkeert. Ze is voor de tweede maal weduwe geworden en zal opnieuw trouwen, ditmaal met Albertus van Gijtenbeek, organist. Griete en Hendrika moeten dus op zoek naar wat anders. Die kans doet zich voor wanneer de erven van het echtpaar Johannes Albertus Meijer en Maria Ringelenberg overgaan tot verkoop van hun onroerend goed, iets verderop in de straat. In de publieke veiling op 20 maart 1832 koopt Griete, winkelierster, het huis met nummer 8 met een schuur, hof en boomgaard. Ze betaalt er 3.500 gulden voor. Het onroerend goed was gelegen aan de huidige Dorpsstraat, aan beide zijden geflankeerd door de huizen en hoven van Garrit Jan Enzerink en Lambertus Johannes Wolters. Al na een week zien we Griete weer terug bij de notaris. Ze verkoopt op 27 maart 1832 voor 825 gulden de net aangeschafte schuur met een gedeelte van de hof aan haar nichtje Reintje Garmel, die met de kuiper Johannes Rutgers getrouwd was. Het gezin Rutgers-Garmel gaat in de schuur wonen en werken, met nummer 8a. De weg tussen het huis van Griete en de schuur van Rutgers blijft gemeenschappelijk bezit. De schuur stond op de plek waar nu het pand staat waarin Slijterij en wijnhandel Sander Pardijs en de

kantoortuin 'dorpsstraat20.nl' zijn gevestigd (Dorpsstraat 20-22).

In mei 1832 vindt de verhuizing plaats en zetten Griete en Hendrika samen in het nieuwe huis met nummer 8 hun winkel voort. Waarschijnlijk hebben ze de smaak te pakken gekregen tijdens het waarnemen van de winkel van Helge. Bovendien was op nummer 8 van oudsher ook al een winkel gevestigd: Maria Ringelenberg, weduwe van Jan Albertus Meijer, was ook winkelierster. Het door Griete gekochte pand was gebouwd in 1726, zo blijkt uit de in de voorgevel gemetselde steen. Het huis stond op de plek waar nu de Albert Heijn gevestigd is.

Gevelsteen Dorpsstraat 16

Arend van der Borch heeft kennelijk wel belangstelling voor het huis met beide woningen, dat Griete in 1815 had gekocht, want hij doet een bod van 1.000 gulden dat door Griete wordt geaccepteerd. Op 7 mei 1835 wordt bij de notaris de koopakte ondertekend en in het kadaster wordt het recht van opstal doorgehaald. Kort hierna, op 22 augustus 1835,

vindt de volgende transactie plaats op naam van Griete. Ze verstrekt een hypothecaire lening van 1.700 gulden aan het echtpaar Antonie Aberson en Hendrica Alberdina Gallée, wonende in Delden onder Vorden, betreffende de katerstede het Riefelerkamp in Delden, ter grootte van 11 bunders, 24 roeden en 70 ellen. Ze zou de vordering op het echtpaar Aberson-Gallée houden tot aan haar dood.

Diverse transacties

Op 6 maart 1837 stond de gemeente op de in 1828 geopende begraafplaats in Vorden de grafruimte met nummer 7 af aan Griete, ter grootte van 9 vierkante ellen. Ook bezat Griete een zitplaats met nummer 10, zesde bank, letter B van de Hervormde Kerk in Vorden. Deze was waarschijnlijk afkomstig uit de erfenis van haar vader.

Ook gezamenlijk breiden Griete en Hendrika hun bezit langzaam uit. Zo kopen ze op 14 december 1839, elk voor de helft, voor 70 gulden een stuk heidegrond in het Grote Veld in de buurtschap Veldwijk onder Vorden (nu Reoordweg). En op 12 maart 1841 kopen ze, elk voor de helft, voor 1.200 gulden de katerstede Klein Elshof, ook de Hanenkamp genaamd in het buurtschap Veldwijk.

Het groeiende bezit was voor Griete aanleiding om op 28 juni 1841 een nieuw testament te laten opmaken. Hendrika behield het vruchtgebruik over de onroerende zaken, maar ook enkele met naam en toenaam genoemde neven en nichten van Griete werden bedacht met een legaat.

Enkele jaren later, op 22 november 1843, kopen Griete en Hendrika op een publieke veiling voor 4.530 gulden een weide, het Krommeland, gelegen bij Den Elter in Vieraker, gemeente Warnsveld, groot 2 bunders, 87 roeden en 10 ellen. Griete en Hendrika worden elk voor de helft eigenaar. De beide dames beschikken over voldoende geld. Want niet alleen de familie Garmel was tamelijk welgesteld, ook Hendrika ontving na het overlijden van haar beide ouders haar erfdeel in contanten. Verschillende mensen weten Griete en Hendrika dan ook te vinden voor het aangaan van een lening. Derk Weenink uit Vorden

In de bevolkingsadministratie van Vorden wordt Griete steevast aangeduid als winkelierster; Hendrika meestal als dienstmeid. Ze werken hard en kunnen in het huis en de winkel extra hulp gebruiken. Daarom komt Janna Voskamp, de 22-jarige dochter van een zuster van Griete, op 28 september 1836 bij Griete en Hendrika wonen. Ze wordt de dienstmeid, terwijl Hendrika 'geen beroep' meer heeft. Op 8 maart 1844 trouwt Janna Voskamp met de uit Bronkhorst afkomstige smid Jan Hendrik Garretsen. Hij is een broer van Hendrika, en komt na de huwelijksvoltrekking bij hen in Vorden wonen. Jan Hendrik en Janna Garretsen-Voskamp gaan in de winkel werken; Griete en Hendrika worden 'renteniersche'.

bijvoorbeeld, die in september 1843 met zijn echtgenote Janne Meutstegge een bedrag leent van 300 gulden, tegen een jaarlijkse rente van 4

procent. Een maand later leent de Vordense timmerman Reint Ringelenburg een bedrag van 500 gulden, tegen eenzelfde rentepercentage. In januari 1844 verstreken Griete en Hendrika opnieuw een lening. Ditmaal aan Evert Zweverink, daghuurder in Vorden, en zijn vrouw Hendrica Velhorst voor een bedrag

Hanenkamp

van 125 gulden en een percentage van 4,5 procent.

Op 15 november 1853 laat Griete opnieuw haar testament opmaken. Ze legateert aan haar broer Garrit, zussen Johanna en Maria en de kinderen van haar overleden broer Hendrik Jan elk een vierde deel van de waarde van haar sieraden en haar kleding van wol en linnen. Griete vermaakt aan Hendrika het meubilair in het huis waar ze woont en Hendrika behoudt ook het vruchtgebruik van alle onroerende goederen, maar Griete laat vastleggen dat het recht op vruchtgebruik eindigt zodra Hendrika een huwelijk zou aangaan. Waarom liet Griete deze voorwaarde opnemen? Was er misschien reden om te veronderstellen dat, als Griete zou komen te overlijden, Hendrika

op zoek zou gaan naar een man? We zullen het nooit weten. Verder krijgt een deel van het onroerend goed een andere bestemming. Zo heeft Griete specifiek aan haar nichtje Janna Voskamp gedacht. Zij krijgt het gedeelte van het woonhuis van Griete, waar ze met haar echtgenoot Jan Hendrik Garretsen woont en de kruidenierswinkel drijft. Nichtje Geesken Voskamp, getrouwd met Toon Olthuis en wonende op de Wientjesvoort onder Vorden, krijgt Griete's helft van de weide de Lage Hekkelaars in Leesten, onder Warnsveld. Tot slot wordt een groot aantal neven en nichten van Griete genoemd die elk een bedrag in contanten toebedeeld krijgen.

Op 9 augustus 1855 legt de notaris vast dat Griete en Hendrika aan Hendrik Jan Lammertink, daghuurder uit Vorden en echtgenoot van Jantjen Meutstege, een bedrag van fl. 750,- hebben geleend. Er wordt een rentepercentage van 4% afgesproken, een stuk bouwland gelegen in de Woestenenk onder Vorden dient als onderpand. Het is kennelijk niet genoeg, want op 26 januari 1857 legt de notaris opnieuw een lening vast van Griete en Hendrika aan Hendrik Jan Lammertink. Ditmaal gaat het om een bedrag van fl. 250,-, opnieuw tegen 4% rente. Het huis met erf van het echtpaar en het daarachter gelegen stuk bouwland dienen als onderpand. Een veranderd inzicht maakt dat Griete op 19 maart 1856 besluit een nieuw testament te laten opmaken. Ze legateert aan Hendrika de gehele inboedel, net als het vruchtgebruik van het gedeelte van het huis in

Vorden waar ze samen wonen. Ook krijgt Hendrika een jaarlijks legaat van 156 gulden, mits zij tot het overlijden van Griete bij haar blijft wonen. Afgezet tegen de eerste testamenten is deze voorwaarde toch wel bijzonder. Griete wilde er kennelijk zeker van zijn dat Hendrika bij haar zou blijven (wonen). Het eigendom van het huis van Griete, waarin ook haar nichtje Janna Voskamp met haar man Jan Hendrik Garretsen wonen, wordt geschonken aan Janna Voskamp. Ongewijzigd is de schenking van de weide de Lage Hekkelaars in Leesten aan nichtje Geesken Voskamp en de opsomming van de neven en nichten van Griete, met de vermelding van het bedrag in contanten dat zij toebedeeld krijgen.

Afbouw

Na jaren van uitbreiden van het bezit breekt in juli 1857 de tijd aan van afbouw. Griete en Hendrika, 69 en 65 jaar oud, verkopen een groot deel van hun gezamenlijk bezit. Jan Hendrik Garretsen en zijn echtgenote Janna Voskamp betalen 2.500 gulden voor het (dubbele) woonhuis met winkel en tuin aan de Dorpsstraat en de westelijke helft van de tot uitweg dienende strook grond, grenzend aan het huis van Rutgers.

In dezelfde koop wisselt ook de grafruimte op de begraafplaats te Vorden, de zitplaats in de kerk van Vorden en het in 1839 aangekochte stuk heidegrond gelegen in het Grote Veld van eigenaar. Aan de verkoop is één voorwaarde verbonden: Griete en Hendrika houden de rest van hun leven het recht om zonder vergoeding het door hen bewoonde

oostelijke deel van het huis te blijven gebruiken, bestaande uit een kamer met keuken, gang, kelder en een gedeelte van de tuin.

Inmiddels zijn de beide zussen van Griete overleden, net als haar enige nog overgebleven broer. Bovendien verkoopt Griete op 7 mei 1859 haar helft van de weide de Lage Hekkelaars voor een bedrag van 600 gulden aan Toon Olthuis, landbouwer in Ruurlo (getrouwd met Geesken Voskamp, een nichtje van Griete). De erfgenamen van haar broer bezaten de andere helft van deze weide die op 27 oktober 1798 voor 735 gulden door vader Jan Garmel was gekocht. Al deze veranderingen maken ook een aanpassing van haar testament noodzakelijk. En dus bezoekt Griete in mei 1859 opnieuw de notaris. Het woonhuis was in 1857 verkocht, dus het recht op vruchtgebruik zien we niet meer terug. Wel wordt nog de schenking vermeld van de inboedel en het jaarlijkse legaat van 156 gulden voor Hendrika, nog altijd onder de voorwaarde dat zij tot Griete's overlijden bij haar blijft wonen. Verder bevat het testament, net als het vorige, de namen van de neven en nichten van Griete, die allen een bedrag in contanten krijgen.

Finale

En dan volgen de ontwikkelingen zich in rap tempo op. Het lijkt alsof Griete haar einde voelt aankomen, want in korte tijd laat ze maar liefst driemaal een nieuw testament opmaken. Op 21 augustus 1860 herroept Griete alle eerder opgemakte testamenten en laat ze de notaris vastleggen wat er na haar

overlijden moet gebeuren met haar nalatenschap. Allereerst schenkt ze aan Hendrika de inboedel en het contante geld. Daarnaast krijgt Hendrika het vruchtgebruik van de weide het Krommeland in Vierakker en de katerstede Klein Elshof in het buurtschap Veldwijk. Griete was voor de helft eigenaar van de beide onroerende goederen. Ook de Armen der Hervormden Gemeente Vorden worden bedeed: zij ontvangen 150 gulden. En net als de vorige keren vergeet Griete ook haar neven en nichten niet. Ze worden allen bij naam genoemd en krijgen bedragen geschonken, variërend van 100 tot 600 gulden (omgerekend naar de huidige valuta: 1.150 tot 7.000 euro). Nauwelijks een maand later, op 24 september 1860 bezoekt Griete opnieuw de notaris en laat ze een nieuw testament opmaken. Het is niet duidelijk wat haar hiertoe heeft gebracht, maar duidelijk is dat Hendrika geen schenking meer ontvangt (inboedel en contanten) maar nu wordt bedeed met het vruchtgebruik over de volledige nalatenschap (zonder de weide en katerstede bij name te noemen). Ongewijzigd blijft de opsomming van legaten aan de neven en nichten van Griete.

Vijf weken later, op 1 november 1860, brengt Griete voor de derde maal dat jaar een bezoek aan de notaris. Ze herroept alle eerdere wilsbeschikkingen en laat door de notaris weer een testament opmaken. Het zal het laatste, definitieve testament worden, zo blijkt. Opvallend is dat dit testament lijkt op de eerdere versies, maar ditmaal is uitgebreid met een deel van haar bezit

dat ze in haar eerdere testamenten kennelijk was vergeten. Ze schenkt, net als ze eerder deed, aan Hendrika haar gehele inboedel, inclusief alle contante gelden die ze in huis heeft. Daarnaast legateert ze aan Hendrika het vruchtgebruik, gedurende haar leven lang, van de weide het Krommeland in Vierakker en de katerstede Klein Elshof in het buurtschap Veldwijk. Griete heeft geen aanvullende voorwaarde meer laten opnemen. Zou de dreiging van een man voor Hendrika zijn verdwenen? Hendrika krijgt ook, gedurende haar leven lang, de jaarlijkse inkomsten uit de rente van 4,25% op de hypothecaire lening van 1.700 gulden, die Griete in 1835 had verstrekt aan het echtpaar Aberson-Gallée. Deze vordering was in eerdere testamenten niet opgenomen. Ook ditmaal worden de Armen der Hervormden Gemeente Vorden bedeed met een bedrag van 150 gulden (nu ongeveer 1.750 euro) en worden alle neven en nichten van Griete bij naam genoemd. De een schenkt ze een bedrag van 600 gulden, een ander moet het doen met een bedrag van 100 gulden. Het totaal bedrag aan legaten aan haar familieleden is 5.000 gulden (nu ongeveer 57.000 euro).

Sterven en nalatenschap

Vroeg in de ochtend van 12 december 1860 overlijdt Griete. Ze was bijna 73 jaar oud. Jan Hendrik Garretsen doet dezelfde dag bij de gemeente aangifte van het overlijden van zijn (aangetrouwde) tante. Op 14 december 1860 vindt op het oude gedeelte van de Begraafplaats in Vorden de begrafenis plaats. Griete wordt begraven in een eigen graf

(B367), waar ze voor de helft eigenaar van was. De andere helft zal in bezit zijn geweest van Hendrika; ik ga er dan ook vanuit dat ze de wens hadden samen in een graf begraven te worden. De grafkaart vermeldt dat sprake is van een gemetseld graf. Voor zover bekend wordt er geen steen geplaatst, maar mijn grootmoeder vertelde dat in de jaren '20 van de vorige eeuw het grafkeldertje nog goed te herkennen was aan een heuveltje met een rooster ervoor. Nu is er alleen nog een kleine verhoging zichtbaar.

Nog dezelfde maand, op 28 en 29 december 1860, laat Hendrika de notaris toe tot het huis aan de Dorpsstraat waar ze al die jaren samenleefde met Griete. Er wordt op verzoek van maar liefst 16 neven en nichten van Griete overgegaan tot vaststelling van Griete's nalatenschap. Daarvoor moeten eerst per vertrek alle bezittingen minutieus in kaart worden gebracht. Het blijkt te gaan om een aanzienlijk bezit. De inboedel in de keuken, achterkamer, waskamer, kelder, zolder en op de deel wordt geschat op bijna 450 gulden. De kleding van Griete is 150 gulden waard en er blijkt ruim 46 gulden aan contant geld in huis te zijn. Verder had Griete nog een bedrag van bijna 100 gulden tegoed van eerder dat jaar verkocht hooigras en zijn er de eigendomsbewijzen van de weide het Krommeland, inclusief de jaarlijkse pacht (175 gulden) en de katerstede het Klein Elshof (jaarlijkse pacht 69 gulden). Het grootste deel van het bezit wordt gevormd door de (hypothecaire) leningen die aan ongeveer 40 per-

sonen, voornamelijk afkomstig uit Vorden, zijn verstrekt voor een totaalbedrag van ruim 22.000 gulden. Slechts een enkele vordering staat alleen op naam van Griete; verreweg de meeste leningen zijn door Griete en Hendrika gezamenlijk vertrekt. De waarde van de totale boedel wordt door de notaris bepaald op ruim 23.000 gulden (anno 2023 te vergelijken met ongeveer 260.000 euro). Omdat het grootste deel hiervan gezamenlijk bezit was van Griete en Hendrika, heeft de nalatenschap van Griete een waarde van ongeveer 13.000 gulden (nu ongeveer 150.000 euro). Aan schulden noteert de notaris alleen een bedrag van 15 gulden voor Griete's doodskist en 32,58 gulden voor haar begrafenis. Daarnaast staan de rekeningen nog open wegens verleende diensten door de geneesheren Koning en Maitland uit Vorden en wegens geleverde medicijnen door apotheker Gallée in Vorden.

Maar daarmee was de kous nog niet af. Een half jaar later, op 28 juni 1861, brachten de erfgenamen van Griete nogmaals een bezoek aan de notaris. De Belastingdienst had de erfgenamen een aanslag successierecht van 539 gulden en een halve cent opgelegd over hun gezamenlijk erfdeel (nu ongeveer 5.700 euro). Hendrika Garretsen besloot garant te staan voor de gezamenlijke erfgenamen en verhypothekerde daartoe haar helft van de weide het Krommeland.

Hendrika blijft alleen achter
Hendrika heeft na het overlijden van Griete geen gebruik gemaakt van

de mogelijkheid om in het oostelijk gedeelte van het huis in Vorden te blijven wonen. Ze keerde in 1862 terug naar haar familie in Bronkhorst en ging wonen bij haar ongehuwde zus Everdina Maria, in het ouderlijk huis met nummer B44. Het door Griete aan haar geschonken vruchtgebruik van de onroerende goederen verzekerde Hendrika in ieder geval van een financieel stabiele oude dag. Vlak voor haar dood doet ook Hendrika afstand van haar bezit. Haar neef Gerhard Jan Garretsen uit Bronkhorst koopt in 1873 Hendrika's helft van de weide het Krommeland en nicht Elskens Garretsen, getrouwd met de Vordense molenaar Johan Lucas Oldenampsen, koopt in 1874 Griete's helft van de katerstede Klein Elshof. Op 8 april 1876 overlijdt Hendrika. Daarmee eindigt, ruim 15 jaar na het overlijden van Griete, het recht van vruchtgebruik dat Hendrika had op het onroerend goed van Griete. De vele (achter)neven en (achter)nichten van Griete gaan al op 12 juli 1876 over tot verkoop van Griete's helft van de katerstede Klein Elshof. En op 14 september 1877 wordt in publieke veiling ook Griete's helft van de weide het Krommeland verkocht. Lambertus Antonius Mellink, timmerman in Vorden, wordt voor 4.670 gulden de nieuwe eigenaar. Hendrika wordt niet in Vorden begraven, bij Griete, maar krijgt haar rustplaats in Steenderen. Een somber eind van twee levens die zolang met elkaar verbonden waren.

Na het overlijden van Griete zette de familie Garretsen de kruidenierswinkel voort. Bij gebrek aan een opvolger werd de zaak op 1 november 1932 verkocht aan het echtpaar Van Tongeren. In 1949 kwam het echtpaar Kistemaker in de zaak. Ze waren de laatsten die als zelfstandige kruidenier werkten op dit adres. De familie Kistemaker verkocht de zaak in 1979 aan Veenendaal Beheer die overging tot sloop van het winkelpand en de woning uit 1726. Er werd een nieuw pand gebouwd, waarin Veenendaal Supermarkt (VS-markt) werd gevestigd. Later werd dat Vezo-markt, Super, Super de Boer Grotenhuys, C1000 Grotenhuys en nu Albert Heijn Grotenhuys.

Dorpsstraat 16 - Kistemaker

¹ Dit artikel is een bewerking van het artikel Griete-meuje (1787-1860) in: Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek, Jaargang 38 nr. 3, 3e kwartaal 2021, p. 82-90. Beide artikelen konden niet worden geschreven zonder de enorme hulp van Gerda Rossel. Ik ben haar daarvoor veel dank verschuldigd.

Gerda Rossel

HUIZEN ALS KASTELEN: KAMPHUIZEN¹

De (voor)geschiedenis van de 8 Vordense kastelen, of huizen van 'heerlijke' allure, gaat in de meeste gevallen al heel ver terug. Jammer genoeg zijn van het merendeel hiervan te weinig bronnen overgeleverd om te weten hoe en wanneer precies ze zijn ontstaan, maar van de jongste drie (Bramel, Onstein en Kiefskamp) weten we dat ze zijn gebouwd in de nabijheid van een oudere, gelijknamige boerderij. Hiernaast waren of zijn er in Vorden nog een aantal landhuizen (meest) van bescheidener omvang, zoals Addink, Enzerinck, Groot Hellinger, Groot Venhorstink, Hoetink, Vroesink en Wientjesvoort, eveneens gebouwd bij een boerderij van die naam, en vaak voortkomend uit een landheerskamer².

De buurtschap Wildenborch telt, behalve een (voormalig) kasteel, ook enkele landhuizen of villa's: Kamphuizen³ (1926), de Belten⁴ (1929) en Hoppenhof⁵ (1967), maar hiervan werd alleen de eerste gebouwd bij een vernoemd naar een oude boerderij. Deze boerderij, waarvan de vroegste bron uit 1476 dateert, was haar geschiedenis begonnen naast een kleine ontginning in de uitgestrekte heidevelden van de marke van Vorden, en hoorde al vóór 1552 bij de Wildenborch. De Vordense boeren bleven echter hun rechten in die heidevelden, b.v. op turfsteken, behouden, zoals blijkt uit een rechtszaak uit 1647 waarbij hun dit

recht vergeefs werd betwist door de heer van de Wildenborch⁶. Na de verkoop van de Wildenborch in 1757 was Kamphuizen een eeuw lang eigendom van de familie Ravenschot > Brass > Spijker⁷, om in 1858 weer te worden teruggekocht door de toenmalige eigenaar van de Wildenborch.

Een halve eeuw later kwam de Wildenborch opnieuw ter veiling, en ditmaal werd Kamphuizen gemijnd door Otto E.F.M. van Hövell tot Westerfliet, die in 1906 al (erve) de Oude Wientjesvoort had geërfd van zijn moeder, Josepha M.A. van Dorth tot Medler. Tien jaar later was hij echter gedwongen om beide bezittingen te verkopen, de Oude Wientjesvoort aan de bekende schilder A.M. Gorter⁸ en Kamphuizen aan Johannes Baptista Crol⁹. Deze laatste zag er blijkbaar toch niets in, want hij verkocht het goed twee jaar later door aan Godfried Carel Op ten Noort x Maria Aletta Johanna Bock¹⁰. Het was dit echtpaar dat huize Kamphuizen in 1926 liet bouwen, maar het 11 jaar later ook al weer voor gezien hield en het landgoed, inclusief tuinmanswoning en boerderij, liet veilen. De nieuwe eigenaar, Ernest Cremers, overleed reeds in 1944 maar zijn weduwe, Agnes Boreel, liet het landgoed in 1961 na aan haar oudste zoon. Deze verkocht Kamphuizen in 1976, waarna het in korte tijd nog vier maal van eigenaar wisselde.

En de boerderij waar het allemaal mee begonnen was? Dat heeft de eeuwen rustig doorstaan en vanaf het einde van de 16e eeuw zes verschillende boerenfamilies gehuisvest, vaak meerdere generaties lang. Rond 1970 was het echter afgelopen en deden de laatste boer en boerin het licht uit. Erve Kamphuizen verloor zijn agrarische bestemming en begon, na enkele jaren leegstand en een grondige renovatie, aan een tweede leven als burgerwoning.

- ¹ Eerder verschenen in *De Wildenborcher* van juni 2019 en in het *Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek* 36, 4 (2019). Voor de hier genoemde boerderijen, zie www.oudvorden.nl > Boerderijen.
- ² Het Addink (Strodijk 23, afbraak 1905), Enzerinck (Almenseweg 60, bouw 1836), Groot Hellinger (Ruurloseweg 107, afbr. na 1802), Groot Venhorstink (Deldensebroekweg 4, bouw 1818, afbr. 1872), Hoetink (Strodijk 21, bouw 1909), Vroessink (Deldenseweg 6, afbr. 1871) en de Wientjesvoort (Ruurloseweg 83, bouw 1850). Opmerkelijk is dat op de oudste kadasterkaart uit 1832 bij 't Addink, Groot Hellinger en Ham nog de perceelcontouren zichtbaar zijn van een zgn. "pol" (omgracht eilandje), waarop in vroeger tijden een verdedigbaar huis en/of spijker (koreenopslagplaats) gestaan moet hebben. Op een dergelijke, nog steeds bestaande pol bij huize Medler (Ruurloseweg 115) werd begin 16e eeuw een hofstede gebouwd (om een eeuw later weer te worden afgebroken en vervangen door een voorloper van het huidige huis). Landheerskamer: luxe kamer aan een boerderij, gebruikt door de elders wonende eigenaar, b.v. als zomerverblijf of in het jachtseizoen. Voorbeelden hiervan waren vroeger te vinden bij 't Ham (of Selsham, Kruisdijk 6), Wilmerink (Wilmerinkweg 4) en de Hakkerij (Zutphenseweg 127). Een bijzonder groot exemplaar is in 1843 gebouwd aan boerderij het Eilder in Wichmond (Hackforterweg 25) en onlangs geheel gerestaureerd.
- ³ Kamphuizen: Wildenborchseweg 11.
- ⁴ De Belten (Wildenborchseweg 15) werd gebouwd door Leendert Marie Metz, wiens vrouw Aletta Agnes Backer Overbeeck in 1877 was geboren in Batavia (Ned. Indië), een jaar voor de geboorte van haar latere buurvrouw

- op Kamphuizen, Maria Aletta Johanna Op ten Noort-Bock (*Batavia 1878). Hoewel de familie Backer Overbeek al in 1878 naar Nederland terugkeerde is het niet ondenkbaar dat de familie in contact is gebleven met de familie Bock.
- ⁵ Hoppenhof (Wildenborchseweg 24), gebouwd op de plek van een vml. dienstwoning (bouw 1894, afbr. 1967) van de Wildenborch.
- ⁶ Ben Wullink, 2018. 'Rond Beek en Herberg.' In G. Rossel et al., *De Geschiedenis van de Wientjesvoort*.
- ⁷ Tevens eigenaren van huize Kiefskamp en een aantal boerderijen, waaronder Groot Veldkamp (Ruurloseweg 71). Kamphuizen en Groot Veldkamp liggen op 1,5 km. van elkaar, beide aan de rand van een kamp omringd door heidevelden en een eeuw lang in handen van dezelfde eigenaren (tevens eigenaren van erve Klein Veldkamp, destijds gelegen vlakbij de RK kerk op de Kranenburg), wat verklaart waarom het erve Kamphuizen op 19e-eeuwse kadastrale kaarten staat aangeduid als (Klein) Veldkamp. De landmeters van die tijd waren meestal niet bekend met de lokale situatie en maakten wel vaker dergelijke fouten.
- ⁸ De Oude Wientjesvoort (Ruurloseweg 77/79) werd onderdeel van het landgoed de Oude Voorde (Ruurloseweg 73). Zie P. Gorter, 2018. 'De Oude Voorde 100 jaar.' In: G. Rossel et al., *De Geschiedenis van de Wientjesvoort*.
- ⁹ Johannes Baptista Crol was een broer van Sara Thate-Crol op huize De Bramel (Almenseweg 47) en eigenaar van een cargadoorsbedrijf in Rotterdam. Het bedrijf had ook een vestiging in Amsterdam, en het is zeer wel mogelijk dat Crol beneden genoemde fam. Op ten Noort kende. Hij was tevens een niet onverdienstelijk amateur-kunstschilder en werd in 1937 eigenaar van huize Waliën, Lochemseweg 27 in Warnsveld. De erven Crol verkochten het Waliën in 1978 aan dezelfde persoon die in dat jaar ook eigenaar werd van huize Kamphuizen, vermoedelijk op speculatie, want Kamphuizen werd meteen doorverkocht en huize Waliën 10 jaar later.
- ¹⁰ Op ten Noort was directeur van een brouwerij in Amsterdam en zijn vader had een redertij met grote belangen in Nederlands-Indië. Over de dochter van dit echtpaar, Julia Op ten Noort, is een biografie verschenen (Roel van Duijn, 2018. Een Zoon voor de Führer).
- ¹¹ In één geval zelfs vijf kettinghuwelijken lang.

Huize Kamphuizen (rechts), de schuur van erve Kamphuizen (links)

Stelling

In 't Griekse restaurant vroegen ze zich af

waar al 't servies toch was.

Wat bleek: 't Lag gewoon

in de stelling van Pythagoras!

Wim Regelink

Vrogger was ter an de Koekoekstraote een krengeputte. Halverwège de Oelensteege (Koekoekstraat 1 tot 13), waar noe de sloot onder de weg deur geet, was e ongeveer. 't Was niet de enigsten in de gemeente, d'r waren der meer. Ik wet 't niet zeker waar, ik dachte in de Kempe en ok in Leesten an de Dennendiek bie Kapper/Lammers, toen nog zandweg. Later heur'n ik dat t'r an de Lankhorsterstraote bie de Polweg ok ene was ewes. Hoe zag z'n putte d'r noe uut? 't Was een betonnen ring van 3 meter deursnee met een holten dekkel, met an de achterkante een paol waor de dekkel tegen leunen at te lös was. Een dooie koe of peerd lag d'r meestal neust. Andere dieren lagen d'r in. Hoe het ophalen geregeld was, wet ik niet; niet met de tillefoon denk ik, want die waar'n nog mar weinig. Misschien twee keer in de wekke langs kommen. 't Opgeven van een kadaver mos later, denk ik, bie de gemeente, in ons geval in Warnsveld. Völle kadavers waren er toen ok nog niet. D'r waren natuurlijk vulle minder beeste as tegenwoordig. Mor vaake werden ze ok eslacht veur dat ze dood ging'n. I-j kent toch 't gezegde ok wel: "at een boer een kippe et, is de kippe of de boer ziek". Ok werd vaker een koe of varken nog eslacht op 't slachthuis in Zutphen en dan verkoch via de vri'jbanke, wat inhield dat 't vleis niet met völle kilo's op één plaatse terechte kwam, zo was de gelegenheid um veur weinig geld ok vleis te etten.

DE KRENGENPUTTE of in ABN de kadaverput

krengeputte

Mor z'n putte was onhygiënisch, zo an de weg. Hunde en katt'n en ander ongedierte kunnen d'r bie. Kadavers werden toen bie huus op ehaald. Wat ik mie nog herinner is dat van koeien altijd een oor af esneen werd om te onderzoeken op miltvuur. De dooie beeste werden toen an emeld bie 't slachthuis in Zutphen. Die sturen d'r ok ene um 't oor af te sniejen. Uut diegezondheids oogpunt moch ter niet meer bie huus op ehaald wodd'n en mos 't kadaver weer an de open bare weg liggen, bie de oprit naor de boerenplaatse, maar noe af edekt met een kadaverkap tegen het vieze gezicht en bescharm d tegen hunde en katt'n.

Bie ons kwam altied een meneer uut Winterswiek met de krengewagen de kadavers an huus

ophalen. Mien vader gaf um dan altied een sigare en dat gebeuren overal nao ik wel heur'n. Toen ik boer werd, dach ik, als anti roker, 'dat doe ik niet meer, dat rook'n mot mor es ophollen'. Mor he vroeg ter wel nao, 'van oew vader kreeg ik altied een sigare, dat mo'j blieven doen.' En geliek hatte, want met een handtakel 't kadaver in de wagen hijsen en dan in de wagen de lusse d'r afhalen, was geen prettig werkje, waar i'j bes wat lekkere sigarenloch bie gebruik'n konn'n! Noe geet alles wel wat makkelijker, mor een leuk werkje is het nog niet. Dat oor afsnien gebeurt niet meer. Miltvuur is niet meer. Mor vroeger werden d'r ok vake kadavers in de grond estopt. Toen met de ruilverkaveling sloot'n egraven en vergraven werd'n, bunt ter nog enige gevallen van miltvuur

ewes. De sporen waar'n in de grond goed ebleven en an de oppervlakte werd'n toch nog enige dieren besmet.

Ik wet dat mien vader in die tied in de buurte een koe uut de stal hielp sleppen, veur nood slachting, die ok miltvuur verdacht was. Hé hef alle klee'r'n, klomp'n, de hele mik-mak verbrand. Zichzelf helemaal ewassen en ontsmet met één of ander stinkend goedje(creoline??). Eigluk een betjen in paniek volgens mien, want de angst zat der goed in. Alles is wel goed egaon. De reden van paniek was: de hals was deur esneej'n veur 'verbloeding' in de stal en 't bloed was de stal deur eloop'n. Later dejen ze dat ook niet meer in de stal. Tegenwoordig hebt ze zo'n grune kappe an de weg staon, zie de foto hieronder.

